

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Oddělení praxe

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Problematika pěstounské péče vykonávané prarodiči

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Ehrlichová

Autor práce: Tereza Bísková

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: III.

2017

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 17. 3. 2017

.....
Tereza Bísková

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Magdaleně Ehrlichové za cenné rady a veškerou pomoc s jejím vypracováním.

Mé poděkování patří také všem, kteří mi se vznikem této práce jakýmkoli způsobem pomáhali.

OBSAH

ÚVOD.....	3
1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	5
1.1 Vývoj pěstounské péče u nás.....	7
1.2 Vznik a zánik pěstounské péče	9
1.2.1 Specifika vzniku příbuzenské pěstounské péče	10
1.3 Sociální zabezpečení pěstounské péče	13
1.3.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte.....	14
1.3.2 Odměna pěstouna.....	14
1.3.3 Příspěvek při převzetí dítěte	15
1.3.4 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla.....	15
1.3.5 Příspěvek při ukončení pěstounské péče	15
1.3.6 Odlišnost sociálního zabezpečení u pěstounské péče vykonávané prarodiči	16
2 PŘÍBUZENSKÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	17
2.1 Vykonavatelé příbuzenské pěstounské péče.....	17
2.1.1 Prarodiče	18
2.1.2 Tety a strýcové.....	19
2.1.3 Sourozenci	19
2.2 Specifika příbuzenské pěstounské péče vykonávané prarodiči.....	20
2.2.1 Proces zprostředkování	20
2.2.2 Citové pouto.....	21
2.2.3 Prostředí	21
2.2.4 Vlastní původ.....	22
2.2.5 Záměna rolí	22
2.2.6 Mezigenerační konflikty	22
2.2.7 Vztah dítěte s biologickými rodiči.....	24
2.2.8 Nastavení hranic	24
2.2.9 Pocity viny a selhání	25

2.2.10	Vyhledání odborné pomoci	25
2.2.11	Pobírání pěstounských dávek	26
3	ROLE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA V PĚSTOUNSKÉ PÉČI VYKONÁVANÉ PRARODIČI	27
3.1	Sociální pracovník při zprostředkování příbuzenské pěstounské péče	27
3.2	Dohoda o výkonu pěstounské péče	28
3.3	Role sociálního pracovníka při doprovázení pěstounů	29
3.4	Příklady doprovázení pěstounů v doprovázející organizaci	31
3.4.1	Příklad č. 1	32
3.4.2	Příklad č. 2	34
3.4.3	Příklad č. 3	38
3.5	Shrnutí	41
	ZÁVĚR	43
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	45
	SEZNAM PŘÍLOH	48
	ABSTRAKT	51
	ABSTRACT	52

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je problematika pěstounské péče vykonávané prarodiči. Inspirací pro výběr daného tématu byl především osobní zájem, neboť jsem v této oblasti po nějakou dobu vypomáhala jako praktikantka a dobrovolník. Nejvíce mě zde zaujala problematika dětí a jejich umístění do náhradní rodinné péče k prarodičům, o kterou projevuji dlouhodobý zájem formou sledování vývoje sociálně-právní ochrany dětí. Účastnila jsem se přednášek a osobně se setkala s několika pěstouny-prarodiči. Obdivuji, jak se v tíživé situaci umí postavit opět do role matky či otce a i přes svůj vyšší věk se postarat o své vnouče.

Téma pěstounské péče je v poslední době v České republice velmi diskutované, obzvlášť pro snahu snížit vysoký počet dětí v ústavní výchově, a to především formou náhradní rodinné péče. Ze statistik Ministerstva práce a sociálních věcí je patrné, že je to právě příbuzenská pěstounská péče, která je zastoupena v mnohem větší míře než zprostředkovaná pěstounská péče.

Ve své práci nahlížím do vývoje pěstounské péče, kde popisuji její vznik, historický vývoj, legislativní začlenění a sociální zabezpečení. Stěžejním tématem, kterým se zabývám v hlavní části bakalářské práce, je pěstounská péče, která je vykonávána příbuznými osobami. Dále se soustředím na prarodiče, protože ti jsou nejpočetnější skupinou v příbuzenské pěstounské péči. V této části shrnuji, co příbuzenské pěstounské péči předchází, za jakých okolností vzniká a jaká jsou rizika, která z výkonu pěstounství vyplývají. Též nahlížím na roli sociálního pracovníka nejenom v pěstounské péči, ale především v pěstounské péči vykonávané prarodiči, neboť jeho role je u této skupiny velice důležitá. Celou práci nakonec doplňuji příklady z praxe, kde se specifika pěstounské péče vykonávané prarodiči objevují.

Cílem mé bakalářské práce je nejen poukázat na specifika příbuzenské pěstounské péče, ale také přiblížit a vysvětlit současnou situaci v oblasti pěstounské péče a pohlédnout tak na úskalí a pozitiva problematiky pěstounské péče realizované nejrozšířenější cílovou skupinou – prarodiči. Na příkladech z praxe chci reflektovat, zda se teoretické poznatky, které popisují, shodují s realitou, a které popsání postupy se

v praxi používají. Práce může být nápomocna studentům či jiným osobám, kteří se aktivně zajímají o téma pěstounské péče.

Pro bakalářskou práci jsem získávala informace především z nově vydané knihy PhDr. Hany Pazlarové, Ph.D s názvem *Pěstounská péče pro pomáhající profese*, která mi velmi pomohla problematiku pěstounské péče vykonávané příbuznými osobami lépe pochopit. Další využívanou literaturou pro mou práci byla kniha Veroniky Smolíkové *Tradice pěstounské péče v českých zemích*, ze které jsem čerpala informace z oblasti historie a legislativy této formy a v neposlední řadě jsem pracovala se zákony týkající se oblasti náhradní rodinné péče, kterých jsem se i po dobu procesu psaní držela.

1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče. Je to státem podporovaný a kontrolovaný institut, který umožňuje dětem,¹ o které se jejich rodiče nemohou, nechtějí nebo neumějí starat,² vyrůstat v náhradním rodinném prostředí. Těmto dětem, které Matějček nazývá tzv. sociálně osiřelými,³ nahrazuje rodiče osoba pěstouna (dítě může být svěřeno též do společné pěstounské péče manželů),⁴ která má právo dítě zastupovat, ale pouze v omezeném rozsahu, v běžných každodenních záležitostech. Při zásadních rozhodnutích, jako jsou například lékařské zákroky, vydávání cestovních dokladů a při různých meznících života (volba povolání) je vždy povinný souhlas zákonného zástupce, zpravidla biologického rodiče,⁵ popřípadě musí požádat o souhlas soud.⁶ Pěstouni jsou za výkon této služby státem finančně odměňováni a dostávají státní příspěvky na pokrytí některých nákladů spojených s výchovou dítěte.⁷

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a dosažením zletilosti dítěte nebo v ostatních případech rozhodnutím soudu také vždy zaniká.⁸ V každém případě má však pěstounská péče trvat pouze tak dlouho, dokud nepominou důvody, pro které byla ustanovena a dokud má své opodstatnění, tedy do té doby, do kdy ji dítě potřebuje. Jejím účelem je především zachování přirozených případně simulování základních rodinných vazeb v pěstounské rodině.⁹ Dle Matějčka je jejím cílem především poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, které nemohou dlouhodobě vyrůstat v rodině s vlastními biologickými rodiči, nebo ústavní péče ohrožuje či narušuje jejich vývoj a též i pokud nemohou být z nejrůznějších důvodů svěřeny do osvojení.¹⁰

---

¹ WINNETTE, P. *Užitečný rádce pro (náhradní) rodiče a okolí*, s. 21.

² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 959 odst. 1.

³ MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 19.

⁴ Srov. Ministerstvo sociálních věcí: *Formy náhradní rodinné péče* [online].

⁵ GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 47.

⁶ BUBLEOVÁ, V. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, s. 8.

⁷ Srov. STRIOVÁ, M. *Děti, které se rodí v srdci*, s. 8.

⁸ Srov. BUBLEOVÁ, V. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, s. 8.

⁹ SMOLÍKOVÁ, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*, s. 57.

¹⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*, s. 34-35.

Pro svěření dítěte do pěstounské péče je podle názoru Matějčka, ale i Bubleové, z hlediska právního, rozhodujícím činitelem vždy zájem dítěte.¹¹ Je tedy třeba vždy brát v úvahu, že pěstounská péče je především služba dítěti, a jak píše Králíčková, altruistický přístup musí ustoupit egoistickému cíli vyřešit například vlastní bezdětnost. Pěstounská péče by měla být chápána pouze jako překlenovací řešení krize přirozené nukleární rodiny rodičů a jejich dítěte.¹² V současnosti by měla být pěstounská péče, „oblekem šitým dítěti přímo na míru“, a to prostřednictvím činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a rozhodovací činností soudů.¹³

V samotné praxi se pěstounská péče rozdělovala na dva hlavní typy, a to na individuální a skupinovou pěstounskou péči. Od roku 2006 pak i na pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Za individuální pěstounskou péči je považována především ta, která se vykonává v běžném rodinném prostředí s pěstounem a pěstounkou, kteří už většinou své vlastní děti mají nebo již děti vychovali.¹⁴ Od této „klasické“¹⁵ formy individuální pěstounské péče oddělují Gabriel a Novák jednu její zvláštní formu. Jedná se o náhradní výchovu realizovanou prarodiči, případně jinými příbuznými. Nazývá se příbuzenská pěstounská péče.¹⁶ Druhý typ, skupinová pěstounská péče, se oproti individuální, vykonávala přímo v zařízeních určené pro výkon pěstounské péče. Patřily mezi ně například velké pěstounské rodiny s vlastními dětmi a dalšími přibližně 4–6 dětmi přijatými nebo tzv. SOS dětské vesničky, kde bývá péčí pověřena sama matka-pěstounka. Ta spolu s přibližně 6 a více dětmi a „tetou“, která matce pomáhá s vedením domácnosti a výchovou dětí, bydlí v samostatném domečku. Skupina těchto 10–12 domečků představuje Vesničku.¹⁷

---

¹¹ Srov. BUBLEOVÁ, V. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 20.

¹² Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda*.

¹³ SMOLÍKOVÁ, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*, s. 57.

¹⁴ BUBLEOVÁ, V. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 16.

¹⁵ Označení „klasická“ je spíše slangový výraz pracovníků v problematice náhradní rodinné péče.

¹⁶ Srov. GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 48.

¹⁷ BUBLEOVÁ, V. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 16.

1.1 Vývoj pěstounské péče u nás

K zásadním změnám v systému péče o děti, které nemohly vyrůstat ve vlastní rodině, došlo na našem území po roce 1948. Odpovědnost za výchovu dětí přebíral socialistický stát, který preferoval kolektivní výchovu. Pěstounská péče byla tehdy zrušena a zákonem bylo připuštěno pouze osvojení a poručnictví. Řada dětí v dané chvíli svěřených do pěstounské péče byla svými pěstouny osvojena, ostatní musely do ústavů.¹⁸

V roce 1973 bylo pěstounství do legislativy navráceno, a to zákonem č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Ta byla v mnoha ohledech totožná s osvojením. Pěstouni přijímali děti jako vlastní, tedy jako součást rodiny, poměrně častá byla i změna původního jména na příjmení pěstounů a kontakt s původní rodinou byl výjimečný. Dítě bylo ve většině případů umístěno co nejdále od biologických rodičů z důvodu eliminace kontaktu.¹⁹

Významný historický mezník ve vývoji našeho státu se udál v roce 1989. V tomto roce došlo k demokratizaci společnosti, která se po letech ovládána vůlí vládnoucí strany, měla možnost projevit a to jak v rovině politické, tak i právní. Začalo se diskutovat o tom, že v nejbližší době dojde ke změnám v rodinném právu, které bude součástí občanského zákoníku. Smolíková uvádí, že již na začátku bylo evidentní, že v oblasti náhradní rodinné výchovy bude nutné zohlednit zájmy a potřeby dítěte, odklonit se od kolektivistického pojetí ústavní výchovy a děti tak svěřovat co nejvíce do péče fyzických osob, ať příbuzných či cizích. S těmito předpokládanými změnami souvisela i potřeba nových prostředků realizace pěstounské péče.²⁰ Většina těchto změn byla inspirována zahraničními trendy a modely a s pomocí odborníků a samotných pěstounů byla tak pěstounská péče dále formována.

Významný zlom v přístupu k náhradní rodinné péči nastal v roce 1998, kdy byla přijata první velká novela zákona (č. 91/1998 Sb.), která doplňovala zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

---

¹⁸ Srov. VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*, s. 25.

¹⁹ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*, s. 13.

²⁰ Srov. SMOLÍKOVÁ, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*, s. 56.

Ta přinesla následující změny:

- „dítě má právo vyjadřovat se ke všem záležitostem týkajících se jeho osoby,
- zájem dítěte na prvním místě,
- zdůraznění zásady, že soud musí dát přednost příbuznému dítěti,
- dítě může být svěřeno do společné péče manželů,
- před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zjišťovat, zda výchovu nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost.“²¹

Dalším důležitým milníkem dále bylo přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tento právní předpis platný od 1. 4. 2000 sjednotil právní úpravu do té doby roztržštěnou do předpisů sociálního zabezpečení i podzákoných norem. Zákon tedy přinesl základní právní rámec, ale pouze v obecné rodině, neboť podpora ze strany veřejné správy (kromě dávek pěstounské péče) končila vždy ukončením přípravy a převzetím dítěte.²² Pěstounská rodina byla toho času spíše jakási uzavřená společnost, kam docházel pouze jednou za čas pracovník sociálně-právní ochrany dětí. V souvislosti s přijetím tohoto zákona a současným zrušením zákona o pěstounské péči došlo také k přesunu oblasti pěstounské péče do zákona o rodině a k vypuštění podmínky dlouhodobosti pěstounské péče.²³

Zákonem č. 165/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, byla nově zavedena odměna pěstouna ve zvláštních případech a zákonem č. 134/2006 Sb., byla zavedena pěstounská péče na přechodnou dobu.²⁴

K dalším, již zmiňovaným, předpokládaným změnám došlo v rámci úpravy pěstounské péče v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku. Ten uvádí, že děti svěřené do pěstounské péče zpravidla své rodiče znají, a proto se i předpokládá styk

---

²¹ PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*, s. 14.

²² Zvláště markantní byly tyto tendence u příbuzenské pěstounské péče, kde nedochází k procesu zprostředkování a odborné přípravy náhradních rodičů.

²³ SMOLÍKOVÁ, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*, s. 58.

²⁴ Tamtéž, s. 59-60.

rodiče s dítětem. Pěstounská péče by tedy měla být brána jako péče dočasná. Dále se také upřednostňuje osobní péče o dítě příbuzným nebo blízkou osobou. Též má pěstounská péče přednost před péčí o dítě v ústavech nebo v jiných zařízeních tohoto typu.²⁵

V současnosti je pěstounská péče daleko více profesionální, než byla dříve. Před pádem komunistického režimu fungovali poskytovatelé, působící na poli náhradní rodinné péče, bez podrobnějších právních úprav, standardů kvality a systémového financování. Díky novým legislativním opatřením a podpůrným nástrojům jsou všichni nyní pěstouni, dle novelizace zákona č.359/1999Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ze zákona zaregistrováni u úřadu nebo státem pověřené organizace, musí se pravidelně vzdělávat a jejich péče o dítě je řádně kontrolována. Mezi jejich další povinnosti patří také plnění individuálního plánu ochrany dítěte, který je vypracován orgánem sociálně-právní ochrany dítěte.²⁶ Zároveň mají ale všichni pěstouni nárok na organizační a odbornou podporu a jejich práce je řádně odměňována.²⁷ Obecně se začíná klást důraz především na zájem dítěte, při kterém se využívá tzv. příbuzenská pěstounská péče, o které se budu dále zmiňovat v hlavní části práce.

1.2 Vznik a zánik pěstounské péče

Novelizací zákona z roku 2013 došlo ke změnám týkajících se vzniku a zániku pěstounské péče. Žadatel o pěstounskou péči musí projít tzv. procesem zprostředkování, který v první řadě začíná kontaktem s obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Pověřený pracovník z oddělení sociálně-právní ochrany dětí, který se stává jakýmsi průvodcem žadatele/lů, zjišťuje a shromažďuje všechny potřebné podklady. Patří mezi ně například doklady o státním občanství, opisy z evidence Rejstříku trestů, zprávy o zdravotním stavu žadatelů a další.²⁸ Žadatelé také poté procházejí psychologickými testy, kde se zkoumají jejich rodinné vazby a kompetence. Pokud jsou výsledky testů pozitivní a uchazeči jsou shledáni jako vhodní vykonavatelé pěstounské péče, zařazují se do evidence, podle které krajský úřad vyhledává vhodné budoucí pěstouny pro děti,

²⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 959 odst. 2.

²⁶ Srov. WINNETTE, P. *Užitečný rádce pro (náhradní) rodiče a okolí*, s. 22.

²⁷ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

²⁸ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*, s. 32-33.

též vedené v evidenci téhož krajského úřadu. Od sociálně-právní ochrany dětí si pak vždy před samotným rozhodnutím soud požádá právě o toto vyjádření od již zmiňovaného orgánu.²⁹

Pěstounská péče tedy podle zákona č. 1963/94 Sb., o rodině vzniká rozhodnutím soudu a vždy jím také zaniká.³⁰ Soud pěstounskou péčí může ukončit pouze ze závažných důvodů, pokud je ale žádost o zrušení na straně pěstouna, tak musí vždy vyhovět.

1.2.1 Specifika vzniku příbuzenské pěstounské péče

Od tradiční dlouhodobé pěstounské péče bývá oddělována ještě jedna její zvláštní forma, tzv. příbuzenská pěstounská péče, která je stěžejním tématem práce, a u které je potřeba zvlášť zmínit její vznik.

Hanušová ve své knize *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství*, ze svého pozorování uvádí několik příčin, na základě kterých se dítě ocitá v péči příbuzných. Domnívá se, že těmi opravdu hlavními příčinami jsou:

1. náhlá úmrtí obou biologických rodičů,
2. úmrtí jednoho z biologických rodičů, na základě kterého se druhý rodič dostane do nezvladatelné situace a dítě opustí,
3. biologický rodič se sociálně patologickým životem,
4. psychická diagnóza rodiče,
5. rodič nacházející se ve výkonu trestu,
6. rodič s problémy závislosti na alkoholu či na drogách.³¹

---

²⁹ PAZLAROVÁ, H. Aktuální otázky pěstounské péče [seminář].

³⁰ KOLOUCHOVÁ, J; MATĚJČEK Z. *Osvojení a pěstounská péče*, s. 16.

³¹ HANUŠOVÁ, L. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství*, s. 5.

Tyto příčiny jsou častým důvodem vzniku příbuzenské pěstounské péče oproti klasické pěstounské péči, která vzniká vlastním svobodným rozhodnutím. Primární jsou zde lišící se motivy k vykonávání pěstounské péče. Příbuzný-pěstoun nepožádal o pěstounskou péči z vlastní vůle, ale byl do situace postaven a musel tak ve zcela většině případů přehodnotit své životní plány.³² Rozhodnutí postarat se o dítě, je v této formě příbuzenské péče tedy často založeno spíše na morální povinnosti postarat se.³³ Podle již zmiňované nové právní úpravy zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která vstoupila v platnost 1. 1. 2013, patří především posilování pozice příbuzných dítěte, pokud se péče chtějí ujmout.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., § 20, ods.3, pís.b) zní: „Zprostředkování pěstounské péče sociálně právní ochranou dětí se neprovádí, podala-li návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.“³⁴

Tento princip je posílen tím, že příbuzní, pokud podají návrh na svěřeni dítěte do péče, tak na rozdíl od nepříbuzných pěstounů neprocházejí standardním procesem zprostředkování. Příbuzných se tedy do značné míry netýká proces posuzování jejich kompetencí pro tuto roli a celkově se nemusí podílet na přípravách před přijetím dítěte. Proces umístění dítěte u příbuzných je tedy podstatně snazší, avšak jak ve své knize uvádí Pazlarová – pouze příbuzenský vztah však ke kvalitní péči nestačí³⁵ a tomuto procesu je třeba věnovat opravdu velkou pozornost. V praxi se lze setkat se dvěma typy neboli modely, jakým probíhá umístění. První případ se týká postupného přebírání péče příbuznou osobou, kdy se z nějakého důvodu rodiče nejsou schopni starat o dítě a plnit tak své rodičovské povinnosti. Starání se o nezletilého (ve většině případů prarodiči) bývá ze začátku rozděleno na různě dlouhé časové úseky, které se však mohou s postupem času více a více prodlužovat. Celá situace nakonec končí tak, že dítě zůstává u příbuzných a až následně poté se řeší formální stránka věci. Přemístění dítěte je v tomto případě výsledkem jejich dlouhého rozhodování. Tito pěstouni mají tak i poněkud lepší šanci se na svou roli připravit, neboť přebírání dítěte v tomto případě

³² Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*, s. 142.

³³ ŠTĚRBOVÁ, D; KALÁBOVÁ, S. *Dítě v péči prarodičů a jiných příbuzných*, s. 23.

³⁴ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 20 odst. 3.

³⁵ PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*, s. 130.

probíhá pozvolna. Druhý případ je opak pomalu gradující situace, poněvadž se zde jedná o náhlé umístění dítěte převážně doprovázené dramatickými událostmi (např. smrt rodiče, nemoc, vazba).³⁶ Příbuzní dětí se tak velmi často ocitají v situaci, kdy je po nich vyžadováno rychlé rozhodnutí, zda se dítěte ujmou či nikoli. K tomu navíc bývají ochromeni strachem o sebe, své blízké a o budoucnost.³⁷

Když tedy srovnáme situaci příbuzenských pěstounů s nepříbuzenskými, můžeme vidět, že počáteční situace je absolutně odlišná.³⁸

Klasická pěstounská péče a příbuzenská pěstounská péče může být ukončena několika různými způsoby, nejpozději však, podle občanského zákoníku, nabude-li dítě plné „svéprávnosti“,³⁹ jinak jeho zletilostí. V tomto případě se jedná o přirozený proces. Na základě rozhodnutí soudu či jiných právních skutečností, může dojít ale i k předčasnému ukončení. Pazlarová podle ročních výkazů OSPOD uvádí, že jako nejčastější důvod zrušení pěstounské péče bývá návrh pěstounů. V těchto případech se jedná především o vyústění dlouhodobějšího stavu, kdy mají pěstouni problém s výchovou svěřeného dítěte nebo má jeho chování negativní vliv na další členy rodiny. Druhý nejčastější důvod zrušení péče bývá ukončení ze strany OSPODu, kdy na základě všech informací a posouzení, orgán shledává, že se pěstounská péče neposkytuje v nejlepším zájmu dítěte.⁴⁰ Další důvod ukončení, který se v praxi také objevuje, a který popisuje i Hrušáková, se týká nespokojenosti s péčí ze strany dítěte, které si na náhradní rodinu nezvyklo a opakovaně z ní například utíká.⁴¹ Návrh na ukončení v tomto případě podává jeho zákonný zástupce nebo po dohodě navrhne zrušení OSPOD. Dalšími příčinami ukončení, které je též potřeba zmínit, bývá rozhodnutí o poručenství, osvojení dítěte v pěstounské péči nebo také úmrtí dítěte popřípadě úmrtí pěstouna.⁴²

---

³⁶ PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*, s. 142.

³⁷ Tamtéž, s. 142.

³⁸ Tamtéž, s. 142.

³⁹ Dosažení zletilosti, a tedy i plné svéprávnosti, se váže k dovršení 18. roku věku (§ 30 odst. 1 NOZ). Již před touto dobou se může nezletilý stát plně svéprávným, a to přiznáním svéprávnosti soudem (§ 37 NOZ) či uzavřením manželství se souhlasem soudu (§ 672 odst. 2 NOZ).

⁴⁰ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*, s. 121.

⁴¹ Srov. HRUŠKOVÁ, M. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství*, s. 199.

⁴² PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*, s. 111.

Řízení o zrušení pěstounské péče může být zahájeno bez návrhu i na návrh. Pěstounská péče pak zaniká dnem právní moci rozsudku.⁴³

1.3 Sociální zabezpečení pěstounské péče

Vznik a zánik péče je spojen se sociálním zabezpečením pěstounství, ať už z kladných nebo negativních důvodů. Sociální zabezpečení je systém, který se snaží zajistit sociální stabilitu. Obecně jím rozumíme podporu státu občanům při tzv. sociálních událostech.⁴⁴ Stát tyto sociální události podporuje finančně, věcně nebo také službou. Pěstounům vyplácí příslušné dávky s výší přibližně 1,3 životního minima.

Hned na začátek je třeba ale také rozlišit, komu jsou dávky vypláceny. Podporováni jsou především osoby pečující a nezaopatřené děti. Osobou pečující se rozumí podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí osoba, která:

- „je pěstounem,
- byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- je před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče rozhodnutím soudu dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání takové péče,
- je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje,
- má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem.“⁴⁵

Nezaopatřené dítě je dítě do skončení povinné školní docházky nebo i poté, nejdéle však do 26. roku věku, a to, pokud se systematicky připravuje na své budoucí povolání, se nemůže kvůli nemoci či úrazu soustavně připravovat na své povolání nebo je

---

⁴³ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o rodině: Zákon o registrovaném partnerství*, s. 175-176.

⁴⁴ PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče*, s. 95.

⁴⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí- § 4a odst. 2b.

neschopno z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu vykonávat výdělečnou činnost.⁴⁶

Dávky, které bývají buď jednorázově, nebo opakovaně vypláceny, se řídí zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a to od 1. 1. 2013 (dříve je spravoval zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb.). Účelem těchto dávek je především finanční podpora péče.

Mezi dávky pěstounské péče řadíme příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, příspěvek při ukončení pěstounské péče.⁴⁷

Aktuální výši vybraných dávek ze dne 28. 2. 2017 uvádím v příloze č. 1.

1.3.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Nárok na tento příspěvek má každé nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci. Čerpat z této dávky může i po dosažení zletilosti, nejdéle však do 26 let, pokud trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby osobě pečující⁴⁸ (neplatí pro zletilé dítě, které je v péči osoby v evidenci). V případě, že je dítě zletilé, o příspěvek si může zažádat samo.⁴⁹

1.3.2 Odměna pěstouna

Hlavní dávkou pěstounské péče, odměna pěstouna, je podle právní úpravy platná od roku 2013. Dříve byla rozlišována na odměnu pěstouna, odměnu pěstouna ve zvláštních případech a odměnu pěstouna v zařízení pro výkon pěstounské péče. Dnes má na tuto finanční dávku nárok osoba pečující a osoba v evidenci.⁵⁰ V případě manželů, kteří o dítě pečují spolu, náleží odměna pěstouna pouze jednomu z nich. (Pro účely daně z příjmů, sociálního pojištění a zdravotního pojištění je odměna považována za příjem

---

⁴⁶ PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 96.

⁴⁷ Ministerstvo sociálních věcí: *Formy náhradní rodinné péče* [online].

⁴⁸ Ministerstvo sociálních věcí: *Dávky pěstounské péče* [online].

⁴⁹ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 99.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 101.

ze závislé činnosti, stejně jako plat nebo mzda v zaměstnání. Před výplatou se z ní odečítá záloha na daň a pojistné. Měsíční odměna je také závislá na počtu svěřených dětí.)⁵¹

1.3.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Na příspěvek při převzetí dítěte má nárok osoba pečující, která převzala dítě do pěstounské péče. Tato částka se vyplácí pouze jednou, je jednorázová.

1.3.4 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Další příspěvek, o který je možné zažádat, je příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla. Má na něj nárok osoba pečující, která má v pěstounské péči alespoň 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených. Výše tohoto příspěvku činí 70 % pořizovací ceny vozidla nebo výdajů na opravy s tím spojené v částce až 100 000 Kč. Osoba pečující však nesmí motorové vozidlo používat k výdělečné činnosti.⁵²

1.3.5 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Při ukončení pěstounské péče má osoba v pěstounské péči ke dni dosažení zletilosti nárok na příspěvek ve výši 25 000 Kč.

V praxi, co se týče financování pěstounské péče, se můžeme setkávat s negativními ohlasy a poznámkami typu „já za svou výchovu dítěte také nic nedostávám“ apod., ale je třeba si uvědomit, že pěstouni dostávají odměnu proto, že prokazují celé společnosti nedocenitelnou službu. Většinou se totiž jedná o dítě, které si ve většině případů prošlo nelehkými situacemi, a kterému může pěstounská rodina poskytnout láskyplné a harmonické prostředí. Dítě tak pak má mnohem více šancí uplatnit se v budoucím životě, nerozšiřovat řady sociálně vyloučených, a přispívat do státní pokladny a přinášet tím společnosti užitek.⁵³

---

⁵¹ DLOUHÁ, P. *Dávky pěstounské péče v roce 2016: Jak stát podporuje pěstouny* [online].

⁵² Srov. Ministerstvo sociálních věcí: *Dávky pěstounské péče* [online].

⁵³ ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*, s. 20.

Ve výjimečných případech se může objevit finanční odměna jako převažující motivace k pěstounství, v tomto případě je ovšem na místě, takový pár či jednotlivce k zařazení do evidence vhodných žadatelů o pěstounství nedoporučit.⁵⁴

1.3.6 Odlišnost sociálního zabezpečení u pěstounské péče vykonávané prarodiči

V oblasti sociálního zabezpečení se v praxi setkáváme s odlišností v pobírání pěstounských dávek, a to zvláště u pěstounů prarodičů. Ti sice mají nárok na příspěvek při převzetí dítěte nebo na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, avšak odměnu pěstouna mohou pobírat jen ve zvláštních případech. Podle zákona o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., § 47j odst. 3 se musí jednat o:

- 1) „osobu pečující nebo o osobu v evidenci, která je rodičem či prarodičem biologických rodičů dítěte,
- 2) osobu, která je v situaci hodná zřetele, především s ohledem na sociální a majetkové poměry a s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte.“⁵⁵

O nároku na poskytnutí této dávky rozhoduje krajská nebo obecní pobočka Úřadu práce na základě podkladů z orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Dle mého názoru se však kvůli tomuto ustanovení setkáváme s mnohými nesrovnalostmi a ukazuje se, že při běžném fungování není zákon zcela domyšlen. Problém nastává v případě, že prarodiče-pěstouni pobírají až o několikanásobně menší částku než pěstouni nepříbuzenští a to za zcela stejný druh péče. V praxi pak může docházet k tomu, že babička a dědeček mohou zvládat zajištění potřeb dítěte velmi těžce.

S tím také souvisí právní úprava svěřenectví, kde došlo ke změně ve výživném. To bylo rozšířeno o výživné ostatních příbuzných, tzn., že vyživovací povinnost vůči dítěti již nemají pouze rodiče, ale také další příbuzní.⁵⁶ To může být na jednu stranu pozitivní, na druhou stranu dochází ve většině případů k mnohým nesrovnalostem.

---

⁵⁴ GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 47.

⁵⁵ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 47j, odst. 3.

⁵⁶ MIKULAJOVÁ, K. *Několik úvah k příbuzenské pěstounské péči* [online].

2 PŘÍBUZENSKÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Na základě popsání všech důležitých aspektů pěstounské péče se v této kapitole budu věnovat pouze příbuzenské pěstounské péči, která je stěžejním tématem mé práce. Tento typ péče vykonávají v první řadě prarodiče, které jsem si i proto vybrala jako svou cílovou skupinu, dále pak teta, strýc, starší sourozenci nebo také vzdálenější příbuzní dítěte.⁵⁷ Bubleová a Kovařík se zmiňují o tom, že: „...příbuzenská forma tvoří zhruba celou jednu třetinu všech realizovaných pěstounských péčí.“⁵⁸

2.1 Vykonavatelé příbuzenské pěstounské péče

Podle ročního výkazu o výkonu SPOD tabulka ukazuje, že celých 79% pečujících osob z příbuzenské pěstounské péče jsou prarodiče, zbylých 21% tvoří ostatní příbuzní. Přestože detailnější statistiky nejsou přímo k dispozici, sama praxe ukazuje, že ostatní příbuzné lze ještě dále rozdělit na další dvě podskupiny. Tu početnější tvoří tety a strýcové, druhou skupinou jsou zletilí sourozenci dětí.⁵⁹

	Prarodiče	Jiný příbuzný
Pěstounská péče (n)	6026	1633
Pěstounská péče (%)	79%	21%

Zdroj: Roční výkaz o výkonu SPOD za rok 2015, MPSV⁶⁰

Výchova každým tímto náhradním rodičem bývá jiná, závislá právě na jeho rodinné roli a příbuzenskému vztahu k dítěti. I přes tuto odlišnost mají tyto pečovatelé svá společná témata.⁶¹

Příbuzenští pěstouni neprocházejí ve většině případů procesem zprostředkování, o které jsem více psala v kapitole vzniku a zániku pěstounské péče. Liší se tím tak od klasických pěstounů, kteří jsou na svou roli postupně připravováni.⁶² Pro děti přechod do nové rodiny také nebývá nejléčším, avšak již mnohdy navázaný vztah s rodinným

⁵⁷ GABRIEL, Z; NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 48.

⁵⁸ Tamtéž, s. 49.

⁵⁹ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 136.

⁶⁰ *Statistiky: Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2015* [online].

⁶¹ Srov. UHLÍŘOVÁ, V. *Dítě ve výchově příbuzných*, s. 5.

⁶² Srov. HANUŠOVÁ, L. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství*, s. 5.

příslušníkem a dítětem, který je i často velmi intenzivní, může být velkou výhodou.⁶³ Tyto děti mají často šrámy na duši, mohou být úzkostné, zakřiknuté a péče těch, které již znají, pro ně mnohdy znamená obrovskou psychickou podporu, jakýsi pevný a záchytný bod v tom všem, co je pro ně najednou cizí a nové. Dítě se i obyčejně stěhuje do prostředí, které je mu blízké a které zná. Velkou jistotou pro něj i bývá nadále trvajícím vztah s širší rodinou a i s biologickými rodiči.⁶⁴ Zde ovšem záleží na individuální situaci, která v rodině byla ještě před příchodem dítěte do pěstounské péče.

Jak už jsem uváděla, mnohé kroky, jako například vzdělávání a motivace k výkonu pěstounské péče mohou být u příbuzných vynechány, a proto zde hrozí riziko, že dítě bude svěřeno do péče osobě, která nemá pro vykonávání této role dostatek znalostí a ani předpokladů.⁶⁵ Navíc je zde i nebezpečí toho, že pěstoun pochází ze stejné rodiny. Dítě tak sice bude vychováno v prostředí, které zná, ale výchova a stejný životní styl může být velmi podobný tomu, kde žil doposud, neboť žebříček hodnot pěstouna může být nastaven hodně podobně jako u biologických rodičů dítěte. Výchovný proces se tedy může zacyklit a znovu opakovat.⁶⁶

S těmito specifiky se v příbuzenské pěstounské péči setkávají nejčastěji tři již zmíněné skupiny pěstounů, a to prarodiče, strýcové a tety a sourozenci.

2.1.1 Prarodiče

Prarodiče sice nejsou výslovně jako pěstouni nikde v zákoně uvedeni, nicméně nic nebrání tomu, aby byli „jinými občany“, jimž se dítě svěřuje. To dokazují i statistiky, kde se zpravidla objevuje zvláště pěstounská péče „příbuzenská“ a „klasická.“⁶⁷ I přes tuto odlišnost mají svá společná témata. Mezi ně patří především rodinná identita a rituály, které jsou specifické v každé rodině. Prarodiče tvoří největší skupinu z příbuzenských pěstounů právě z toho důvodu, že jsou dětem již při běžném fungování v životě kromě rodičů nejbližší. Babičky a dědečkové většinou velmi často pomáhají

---

⁶³ Srov. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitelé a pěstouny*, s. 89.

⁶⁴ Srov. HORTOVÁ, M. *Děti a náhradní výchovná péče*.

⁶⁵ ŠTĚRBOVÁ, D; KALÁBOVÁ S. *Dítě v péči prarodičů a jiných příbuzných*, s. 24.

⁶⁶ Srov. ZVONÁŘOVÁ, M. *Příklady problémů ve vztazích mezi generacemi v rodinách s týraným, zneužívaným nebo zanedbávaným dítětem*.

⁶⁷ MATĚJČEK, Z; DYTRYCH, Z. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, když máme vnoučata*, s. 36.

svým vnoučatům rozhodovat se nejen o důležitých životních krocích, ale také přenést se přes těžká období, jako je například rozvod rodičů, pracovní zátěž rodiče nebo selhání ve škole. Bývají součástí vývojových přechodových změn a rituálů. Často to bývají právě oni, kteří pomáhají rodičům dítěte s výchovou či je zastupují v jejich nepřítomnosti. Tato prarodičovská role je založena na zkušenostech generací před námi, bereme ji v životě něco jako samozřejmost.⁶⁸

2.1.2 Tety a strýcové

U skupiny tet a strýců bývá výhodou zpravidla jejich přiměřený věk vůči svěřenému dítěti. Tety a strýcové mají běžně již vlastní rodičovskou zkušenost a především vyřešené praktické stránky života, jako například bydlení, práci, partnerské vztahy apod., takže na ně tyto starosti nemusí doléhat (tak jako například u pečujících osob-sourozenců). A na rozdíl od pěstounů-prarodičů se zpravidla ještě neobjevují zdravotní obtíže spojené s věkem. Riziko, které často nastává, nalézáme ve skloubení pracovního a nového rodinného života, kdy je rodina povinna řešit různé praktické změny. Další úskalí, které u této skupiny pěstounů spatřuji, může být přijetí dítěte do rodiny, kde již další děti žijí. Zde může dojít k narušení jejich každodenního života a životního stylu. Je třeba počítat s tím, že sžívání nemusí být zrovna nejsnadnější.⁶⁹

2.1.3 Sourozenci

Sourozenci v roli pěstounů jsou další skupinou osob, která vykonává pěstounskou péči. Mnoho mladých lidí, kteří si své mladší sourozence vzali do péče, si uvědomuje, jak jsou pro své mladší sestry a bratry důležití a cítí velkou odpovědnost se o ně v této situaci postarat.⁷⁰ S dětmi mívají běžně úzký vztah a velice dobře znají osobní historii dítěte, neboť v rodině byli sami přímými účastníky. Do pocitů dítěte se tudíž dokáží velmi dobře vcítit. Důležitou roli zde také hraje generační podobnost, díky které může starší sourozenec velmi dobře rozumět a chápat potřeby a životní styl dítěte. Pazlarová

---

⁶⁸ HANUŠOVÁ, L. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství*, s. 5.

⁶⁹ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 139.

⁷⁰ Srov. *Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, s. 24. [online].

to naopak chápe i jako velkou nevýhodu.⁷¹ Někteří sourozenci ještě nemají vyřešenou svou životní situaci, a proto se u této skupiny setkáváme s odkládáním naplnění svých vlastních potřeb.⁷² Co ale bývá velkým tématem v takto utvořené náhradní rodině, je vnímání pečující osoby ze strany mladších sourozenců. Mladší sourozenec mívá problém s novou rolí staršího sourozence, která je náhle zcela jiná, než byla doposud a v této souvislosti si pak může pokládat otázku typu – „*kým vlastně jeho sourozenec najednou je?*“ Starší sourozenec se naopak může potýkat s tématem rodičovské autority.⁷³

2.2 Specifika příbuzenské pěstounské péče vykonávané prarodiči

Jak bylo v přechozí kapitole uvedeno, většinu příbuzenské pěstounské péče vykonávají prarodiče, proto se tato kapitola bude věnovat specifickým, která se objevují právě u této vykonávající skupiny. Některá specifika se u prarodičů vyznačují svými pozitivy, některá úskalími, mnohá se však v praxi prolínají - co bývá u jedné rodiny přínosné, u druhé znamená problémy a možná rizika. Vždy záleží na konkrétní situaci a případu.

2.2.1 Proces zprostředkování

Obzvláště specifický bývá v pěstounské péči vykonávané prarodiči již zmiňovaný počáteční proces zprostředkování. Dítě se k babičce a dědečkovi dostává většinou z bolestných důvodů, kdy ho buď jeho biologičtí rodiče vystavovali rizikovému způsobu života, nebo onemocněli a nemohli svou péči o ně dále vykonávat. Prarodiče si tedy v těchto případech mohli postupně zvykat na to, že se čím dál tím více starají o svá vnoučata a na roli se tak průběžně připravovat nebo se k nim dítě dostalo náhle, skrze institut předběžného opatření. Prarodič tak mohl být postaven před okamžité rozhodnutí, zda dítě přijme, či nikoliv.⁷⁴ A protože jak už jsem psala výše, proces zprostředkování v této formě neprobíhá, může v praxi nastat velký problém. Prarodiče nejsou na svou novou roli jako klasičtí pěstouni připravováni, nebývají informováni

---

⁷¹ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 140.

⁷² Tamtéž, s. 140.

⁷³ Srov. *Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, s. 24. [online].

⁷⁴ HANUŠOVÁ, L. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství*, s. 5.

o rizikách, které při výchově v tomto případě nastávají a v neposlední řadě musí kvůli přijetí nového člena změnit svůj dosavadní život.

2.2.2 Citové pouto

Velkou výhodou péče prarodičů je již existující vztah s dítětem. Dítě svou babičku nebo dědečka zná, má s nimi například společné zážitky a často mezi nimi existuje citové pouto.⁷⁵ V některých případech se ovšem stává, že blízký příbuzný zastává roli zachránce před nevhodným chováním rodiče a dítě si proto k prarodiči vytváří silnou citovou vazbu. V případě, že je dítě svěřeno ke zmíněnému „zachránci“, přechod je mnohdy pro dítě výhrou.

2.2.3 Prostředí

Vedle již zmíněného navázaného citového pouta je jeden z dalších důležitých aspektů, který také velmi usnadňuje přechod dítěte, prostředí, kde má dítě žít. U pěstounů-prarodičů je pro dítě obrovskou výhodou znalost vnitřního prostředí s kterým jsou spjaty známé vůně, stravovací návyky, uspořádání předmětů. Dítě tedy nemusí po přechodu věnovat příliš velkou energii aklimatizaci a pozornost všem aspektům nového domova. Nesmíme opomenout však i důležitost vnějšího prostředí. Pokud dítě přechází k prarodičům v rámci stejného regionu, velikou výhodou je i znalost nejenom svých nejbližších, ale i sousedů, dalších příbuzných, kamarádů, se kterými dítě v podstatě vyrůstalo a širšího okolí bydliště. V lepším případě nemusí dojít ke změně školy, tudíž nenastává žádný další převratný zásah v životě dítěte.⁷⁶

Podíváme-li se na toto specifikum z jiného úhlu, dítě sice zůstává tam, kde to zná, ale také je stále v prostředí plného negativních vzpomínek. Změnil se pouze vychovatel, s kterým souvisí i riziko podobného stylu ne vždy vhodné výchovy.

---

⁷⁵ Srov. *Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, s. 13. [online].

⁷⁶ Srov. *tamtéž*, s. 14.

2.2.4 Vlastní původ

V náhradní rodinné péči realizovanou cizí osobou mnoho dětí trápí neznalost informací o své vlastní rodině a rodinných kořenech. V ideálním případě příbuzenské pěstounské péče vykonávaném prarodiči je dítě obeznámeno se svým rodokmenem, kterého jsou prarodiče největším zdrojem, neboť dokonale znají rodiče dětí, ale mají i přístup k fotografiím, znají různé rodinné příběhy a zážitky a dítě si tak při vyprávění může zároveň uchovat svou identitu.⁷⁷ Dostatečná informovanost o vlastním původu je pro dítě v jeho dalším rozvoji velmi důležitá.

2.2.5 Záměna rolí

Informace o vlastním původu také velice úzce souvisí s možnou záměnou rolí. Dítě sice na fotografiích vidí, kdo je jeho otec, matka, sestra, ale to, že se najednou z jeho hodné babičky a dědečka stává přísná matka a otec, s sebou přináší nejenom tlak na něj, který tuto záměnu rolí nechápe, ale hlavně na prarodiče. Ti místo toho, aby se dítěti pomohli v situaci zorientovat, mívají sami s ujasněním své role problém. Najednou totiž dochází k vyloučení všech rozmazlovacích prvků, které jsou nahrazeny zákazy a příkazy pěstouna, který se snaží splnit vychovávací povinnost vůči dítěti. Často míchají roli babičky a matky dohromady (např. jednou z role babičky povolí dítěti nejít do školy, po druhé jsou naštvané, že dítě do školy nechce a nerespektuje je) a vznikají tak zbytečné konflikty. Dítě pak nechápe, proč je mu najednou zakazováno něco, co mu dříve bylo povoleno.

2.2.6 Mezigenerační konflikty

Potíže s vyjasňováním rolí také souvisí s mezigeneračními konflikty. Jirásková ve své knize *Mezigenerační porozumění a komunikace* popisuje, že mezigenerační konflikty patří hned vedle manželských problémů k nejčastějším. Hlavní roli většinou hraje určitá předpojatost odlišných generací vůči sobě navzájem a trvání na nejrůznějších, byť i nepravdivých, klišé. Spory mohou pramenit z pokřiveného názoru o jiných

---

⁷⁷ Srov. *Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, s. 14. [online].

generacích.⁷⁸ Prarodiče mohou mít pocit, že děti neumí správně chápat pojmy jako například etika, důstojnost, slušnost a že jsou celkově jinak založené, než bývali v daném věku oni. Nenapomáhá tomu ani moderní doba, která umožňuje různé technologie, se kterými si starší generace neumí poradit.⁷⁹ Problém věkového rozdílu mezi dětmi a pěstouny vrcholí v pubertě dospívání dětí, které se v tuto dobu za svého příbuzného dokonce i stydí.⁸⁰

Pazlarová se s Jiráskovou názorově shoduje, neboť dodává, že prarodiče nemusí mít vždy dobrou představu o současných společenských normách, zvyklostech a životním stylu generace svých vnoučat a to může být často zdrojem konfliktů.⁸¹ Psychologové však poukazují na to, že opravdu jen malá část vyplývá ze skutečného problému, neboť na vině bývá rozdílnost povah, jejíž „majitelé“ by se spolu nesnesli, ani kdyby byli vrstevníci.⁸²

S vyšším věkem pěstounů se pojí i nedostatek síly a zdraví ovlivňující výchovu dítěte formou sužujících nemocí a doprovodných obtíží.⁸³ Čím starší prarodiče jsou, tím více je trápí myšlenka, co se stane se svěřeným dítětem, protože s přibývajícím věkem se zhoršuje jejich zdravotní stav. Činnosti, které jim dříve zabraly málo času, jsou nyní obtížnější a déle trvající.

Prarodiče jdou ale mnohdy až za hranice svých sil a svěřenému dítěti chtějí věnovat co nejvíce své péče a lásky.⁸⁴ Kvůli tomu pak nemají čas na své vlastní potřeby, které z lásky k dítěti velmi často podceňují (jako např. návštěva lékaře, relaxace, zdravotní procházky, rehabilitační cvičení). To vše vede k obrovskému napětí a uvědomění si vlastní slabosti a vyčerpání, což přispívá ke špatnému psychickému stavu z obavy o budoucnost.

---

⁷⁸ Srov. JIRÁSKOVÁ, V. *Mezigenerační porozumění a komunikace*, s. 26.

⁷⁹ Tamtéž, s. 198.

⁸⁰ UHLÍŘOVÁ, V. *Dítě ve výchově příbuzných*, s. 60.

⁸¹ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 137.

⁸² JIRÁSKOVÁ, V. *Mezigenerační porozumění a komunikace*, s. 26.

⁸³ *Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, s. 16. [online].

⁸⁴ Srov. HORTOVÁ, M. *Děti a náhradní výchovná péče*.

2.2.7 Vztah dítěte s biologickými rodiči

Prarodiče jsou často velmi vysokého věku a navíc unavení z pečování o nezletilé dítě, proto sami kladou velký důraz na vztah dítěte s biologickými rodiči. A to i nad rámec toho, že pěstounská péče je pouze dočasný institut. Prarodiče a obecně příbuzní tedy lépe umožní jejich styk a návrat.⁸⁵ Dítě tak většinou zůstává v častém či pravidelném kontaktu se svými rodiči a díky tomu se mezi nimi nemusí přerušit vztahové pouto.⁸⁶ Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. § 967 díl 3 oddíl 2 přímo uvádí, že: „...pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.“⁸⁷ Ve srovnání s klasickými pěstouny, ale mohou pěstouni-prarodiče docházet k extrémnímu chování v souvislosti s biologickými rodiči dětí, které mají v péči. Na jednu stranu mohou vykazovat až přemíru lásky a dítě tak nepřiměřeně chránit před vlivem vlastních rodičů nebo na stranu druhou až nekriticky přehlížejí negativní vliv rodiče na dítě a omlouvají tak jeho prohřešky a nezájem.⁸⁸

2.2.8 Nastavení hranic

V pěstounské péči vykonávané prarodiči jsou pěstouni většinou ve velmi úzkém vztahu s biologickými rodiči dítěte, a proto se zde řeší specifikum tzv. nastavení hranic. Výhoda tohoto neformálního a přirozeného kontaktu se totiž může velmi lehce obrátit v nevhodné narušování života dítěte a pěstouna rodičem. Pazlarová uvádí, že pokud mají rodiče snahu překračovat pravidla, pro prarodiče je většinou velmi obtížné si nastavit hranici toho, co je vhodné a co už naopak není. Nechají kolikrát situaci zajít až do extrémního stavu, kdy biologičtí rodiče přicházejí a odcházejí do domácnosti pěstounů, zdržují se předem neznámou dobu a v mnoha případech využívají jejich hmotného zázemí a finančního zabezpečení. Prarodiče tak mnohdy přebírají odpovědnost nejen za výchovu vnoučete, ale i za jeho rodiče. To pak má za následek

---

⁸⁵ Srov. HRUŠKOVÁ, M. *Zákon o rodině: zákon o registrovaném partnerství*, s. 190.

⁸⁶ Srov. *Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, s. 14. [online].

⁸⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 967, díl 3.

⁸⁸ GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 48.

jeho opětovné znovunabytí rodičovských kompetencí, potlačení rodičovské role, pocity zklamání, nepotřebnosti a také demotivaci.⁸⁹ Pro dítě se v těchto případech stává situace velice matoucí, neboť neví, kdo ho vlastně vychovává, koho má poslouchat, koho se v případě hádky zastat.

Často se také stává, že biologičtí rodiče žijí společně v domácnosti s pěstounem a dítětem, což může být na jednu stranu negativní, na stranu druhou toto soužití mnohdy znamená i kladný přínos pro celou rodinu. Rodič se necítí odstrčen, vidí cíl i motivaci a také cítí velmi silně podporu okolí.⁹⁰ Je však důležité si uvědomit, že všechny tyto dlouhodobě neřešené vztahy a konflikty mezi rodiči a prarodiči dítěte mohou pak výrazně negativně ovlivnit hlavně kontakt rodičů s dítětem.⁹¹

2.2.9 Pocity viny a selhání

Špatné nastavení hranic u prarodičů často vychází z pocitu viny a selhání jako rodiče, kdy se jedná hlavně o vlastní nezvládnutou výchovu, která je generačně přenesena dál. Strach z výchovy dítěte v kontextu věku a snahou vyvarovat se stejných chyb, které učinili ve vlastní výchově, vzbuzuje destruktivní pocity a neschopnost. Hanušová se zmiňuje o tom, že role sociálního pracovníka by měla být v každém ohledu nehodnotící a podpora prarodičů v jeho drobných i větších úspěších, skrze které se i může těchto pocitů zbavit, je v tomto případě velmi důležitá. Jedině tak, že si prarodič své chyby dovolí přiznat, dokáže pak s nimi i pracovat.⁹²

2.2.10 Vyhledání odborné pomoci

Poměrně často se stává, že si prarodič sice své chyby přizná a dokonce i ví, v čem selhal, ale ze strachu z odsouzení se nově vzniklé problémy bojí prezentovat před někým dalším a hrozí zde riziko pozdního řešení problémů. Prarodiče mívají v těchto případech tendence potíže ve výchově zlehčovat, omlouvat, zakrývat či je dokonce nechtějí vůbec řešit.

---

⁸⁹ Srov. UHLÍŘOVÁ, V. *Dítě ve výchově příbuzných*, s. 11-12.

⁹⁰ Srov. HORTOVÁ, M. *Děti a náhradní výchovná péče*.

⁹¹ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 135.

⁹² Srov. HANUŠOVÁ, L. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství*, s. 6-9.

Profesorka Kolouchová, o které se zmiňuje ve své knize Gabriel, na základě dlouholetých zkušeností zjistila, že pěstouni-prarodiče bývají méně ochotni vyhledávat odbornou pomoc, právě i když by jí bylo třeba.⁹³ Pro pracovníka může být v této formě péče obtížné proniknout do rodinných vazeb, neboť někteří pěstouni, obzvláště právě prarodiče velmi neochotně sdílí informace s někým s ne-rodiny.

Nejproblematictější bývá období dospívání, které je typickým obdobím, kdy se problémy stupňují, a prarodič se na odbornou pomoc obrací ve chvíli, kdy už je řešení problému nevyhnutelné.⁹⁴ Role sociálního pracovníka je proto u pěstounské péče, obzvláště u příbuzenské, opravdu důležitá.

2.2.11 Pobírání pěstounských dávek

U prarodičů se také potýkáme s problematikou pobírání pěstounských dávek, o které jsem se zmiňovala v kapitole sociálního zabezpečení. Odměnu pěstouna tato skupina může pobírat, ale jen ve zvláštních případech. Nožířová poukazuje na to, že právě dle novely zákona o sociálně právní ochraně dětí z roku 2013, jsou prarodiče oceňováni jen ve specifických situacích a to i přesto, že na rozdíl od zprostředkovaných pěstounů jsou povětšinou v důchodovém věku a tudíž odkázáni na mnohem nižší finanční příjmy.⁹⁵ Prarodiče pak zvládají zajistit pouze základní potřeby (jídlo, oblečení), avšak na zajištění ostatních věcí (vzdělání, volný čas) jim již finance nestačí.⁹⁶

---

⁹³ Srov. GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 48.

⁹⁴ Srov. PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 136.

⁹⁵ Srov. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*, s. 16-18.

⁹⁶ PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 137.

3 ROLE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA V PĚSTOUNSKÉ PÉČI VYKONÁVANÉ PRARODIČI

V následujících kapitolách popisují roli sociálního pracovníka v pěstounské péči, a to jak v rámci procesu zprostředkování pěstounské péče, tak i v průběhu doprovázení pěstouna v pěstounské péči. V tomto systému příbuzenské pěstounské péče se pěstounům věnuje pracovník z odboru sociálně-právní ochrany dětí a často také sociální pracovník z organizace, která má na starost doprovázení pěstounů.

Na konci doplňují tyto kapitoly třemi příklady z praxe, na kterých je role sociálního pracovníka v celém průběhu pěstounské péče více představena a jeho náplň detailněji popsána.

3.1 Sociální pracovník při zprostředkování příbuzenské pěstounské péče

Hlavním subjektem, který v této formě pěstounské péče vstupuje do rodinné situace jako první a zprostředkovává pomoc rodině, je pracovník OSPODu. K tomuto prvnímu kontaktu může dojít z několika různých důvodů. Prvním z nich je kontaktování sociálního pracovníka samotným prarodičem, který již nějakou dobu postupně přebírá péči o své vnouče, ale chybí mu dostatek informací ohledně možnosti svěřeni dítěte do pěstounské péče. Dalším modelem setkání, který se v praxi objevuje, je kontaktování prarodiče odborem sociálně-právní ochrany dětí při náhlých a většinou dramatických situacích. Prarodič je zde postaven před okamžité rozhodnutí stát se pěstounem. Poslední typ kontaktu bývá již navázaný vztah z předchozího šetření rodiny.

Sociální pracovník se snaží hned ze začátku situaci zmapovat a správně ji posoudit. Je důležité, aby vždy vzal v úvahu věk a rozumovou schopnost dítěte a především mu dal i možnost vyjádřit se k celé situaci. Také by se měl zaměřit na vztah dítěte k prarodičům a v této souvislosti i vyhodnotit další kroky. Po rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče prarodičům, navrhuje sociální pracovník odboru sociálně-právní ochrany dětí rodině podat žádost o svěřeni dítěte do péče k soudu a pak s ní buď nadále spolupracuje, nebo ji předává do rukou doprovázející organizace, s kterou poté podepisuje tzv. dohodu.

3.2 Dohoda o výkonu pěstounské péče

Dohoda o výkonu pěstounské péče je nově vzniklý institut, který je jakýmsi vyjádřením spolupráce pěstouna s doprovázející organizací.⁹⁷ Uzavřít ji má povinnost každý pěstoun, a to nejpozději do třiceti dnů od podání návrhu. Pěstoun má pak na výběr, zda bude spolupracovat nadále s pracovníkem OSPODu nebo smlouvu podepíše s neziskovou organizací, která má za cíl rodinu především doprovázet. V praxi tak může být pěstounská rodina v kontaktu až se dvěma institucemi. Jednou z nich je vždy orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podle § 19 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., provádí dohled a druhá je již zmiňovaná doprovázející organizace.⁹⁸ Hlavním účelem dohody o výkonu pěstounské péče je především zlepšení péče o ohrožené děti, zvýšení kvality výkonu pěstounské péče s důrazem na větší profesionalizaci pěstounů a v neposlední řadě také celkové vymezení rozsahu podpory rodinám.⁹⁹

Podepsáním této dohody získávají pečující příbuzní nárok na podpůrné a odborné služby, ale také povinnosti, které se k ní vážou.¹⁰⁰ Mezi jednu ze tří povinností patří účast pěstouna na kvalitním a smysluplném vzdělávání, které by se mělo týkat témat, které stanovuje § 5 prováděcí vyhlášky k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí,¹⁰¹ a to v rozsahu maximálně 24 hodin ročně. Další obzvláště významnou součástí je umožnění dohledu subjektu, který má povinnost sledovat naplňování dohody a v neposlední řadě by měl pěstoun v souladu individuálního plánu ochrany dětí rozvíjet a prohlubovat vztahy dítěte s jeho blízkými. Novela upravuje ale i práva pěstounů, mezi které se řadí zajištění krátkodobé a dlouhodobé péče (až 14 dnů v roce), právo na zprostředkování odborné pomoci (např. psychologická, terapeutická), dále právo na pomoc při plnění individuálního plánu ochrany dětí a též i právo při pomoci sounáležitosti dítěte s osobami dítěti blízkými.¹⁰²

---

⁹⁷ Tato veřejnoprávní smlouva vznikla s novelou zákona o SPOD a je platná od 1. 1. 2013 Dle § 47b, odst. 5 zákona o sociálně-právní ochraně ji musí s obecním úřadem obce s rozšířenou působností, obecním úřadem, krajským úřadem, pověřenou osobou – nejčastěji neziskovou organizací, právnickou či fyzickou osobou, která je pověřená k výkonu sociálně-právní ochrany

⁹⁸ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 19, odst. 4.

⁹⁹ PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 73.

¹⁰⁰ *Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, s. 48. [online].

¹⁰¹ Srov. Tamtéž, s. 5. [online].

¹⁰² Srov. Tamtéž, s. 5-6. [online].

Ze strany doprovázející organizace, která dohodu o výkonu pěstounské péče uzavírá, je druhou stranou pověřená osoba, jiný obecní úřad nebo krajský úřad. Sociální pracovník této organizace, na základě podepsání dohody, musí sledovat naplňování práce s klientem převážně prostřednictvím individuálního plánu ochrany dětí (dále IPOD).¹⁰³ S pěstounem se tedy pravidelně setkává a všech cílů z IPODu se snaží dosáhnout. Všechny tyto práva a povinnosti by ale měly být vždy zohledněny na potřeby a zájmy dítěte i náhradní rodiny.

3.3 Role sociálního pracovníka při doprovázení pěstounů

Pěstoun, jak už jsem se zmiňovala výše, si může vybrat, s kým dohodu o výkonu pěstounské péče uzavře. Pokud ji podepíše se sociálním pracovníkem na OSPODu, má povinnost scházet se s ním minimálně jednou za dva měsíce jako se svou zvolenou doprovázející organizací v procesu doprovázení, a zároveň i jako s kontrolním pracovníkem, který je ze zákona pověřeným orgánem ke kontrole výkonu pěstounské péče. S ním se pak jednou za 3 měsíce v prvních 6 měsících rodina setkává, poté nejméně jedenkrát za 6 měsíců.¹⁰⁴ Druhý subjekt, s kým má pěstoun možnost dohodu o výkonu pěstounské péče podepsat, je sociální pracovník z neziskové organizace – též nazývané doprovázející. Budoucí pěstoun si ji buď sám vyhledá, nebo dostane kontakt přímo od pracovníka OSPODu, který mu ji k doprovázení doporučí.¹⁰⁵

Na dohodu o výkonu pěstounské péče mohou navazovat dokumenty, které nejsou její součástí, ale jsou velmi důležité. Jedná se o IPOD, vzdělávací plán pro pěstouny nebo také plán průběhu výkonu pěstounské péče.¹⁰⁶ Podle nich sociální pracovník dohlíží na to, zda si pěstoun dle dohody plní své vzdělávání, které je k výkonu pěstounské péče potřeba a kontroluje celkový průběh pěstounské péče. Ne vždy jsou však příbuzní a především prarodiče nakloněni k tomu, aby je doma navštěvoval pracovník doprovázející organizace, nebo aby s někým důvěrně řešili rodinné poměry.

---

¹⁰³ Plán obsahuje cíle a postupy práce s klientem, a zároveň by v něm neměl chybět i popis toho, jak pracovník poznal, že cílů s pěstounem dosáhl.

¹⁰⁴ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 19, odst. 4.

¹⁰⁵ Sledování výkonu pěstounské péče (v praxi užívaný termín doprovázení).

¹⁰⁶ PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*, s. 73.

V takových situacích je nutná trpělivost a opakování nabídky pomoci.¹⁰⁷ Je tedy důležité, aby byl pracovník rodině vždy nablízku a pravidelně se o ni zajímal, poněvadž hlavním cílem doprovázení je především vybudování důvěry. Prostřednictvím telefonátů, mailů a především v rámci osobních schůzek, které by měly probíhat většinou v přirozeném prostředí klienta,¹⁰⁸ se pracovník snaží zjišťovat, co je u rodiny nového, řeší s nimi vesměs jejich problémy týkající se například výchovy a také se při nich vždy snaží být alespoň v kontaktu s dítětem (na který má také jakožto doprovázející organizace a kontrolní orgán právo). Celkově pozoruje, neboli mapuje kompletní chod rodiny, interakci mezi členy domácnosti a i každého příslušníka zvlášť a snaží se plnit cíle IPOD. Také sleduje reakce dítěte na zájem či nezájem prarodičů a intenzitu jeho vztahu k nim.¹⁰⁹ Komplexně se snaží sledovat, zda je dítě v domácím prostředí uvolněné a přirozené, neboť mezi naplňování práv a povinností pečujících osob a osob v evidenci patří vždy na první místo individuální potřeba dítěte.¹¹⁰ Pokud je subjektem doprovázení nezisková organizace, musí jako klíčový pracovník rodiny ze zákona podávat zprávu o výkonu dohody jednou za 6 měsíců orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Sociální pracovníci jsou tedy vybaveni veškerými informacemi, které se týkají systému péče o dítě a příbuzenskému pěstounovi pomáhají zodpovědět vše, co je k výkonu pěstounství potřeba. Jsou proto i vybaveni různými kontakty na další služby v okolí. Nabídka těchto služeb záleží vždy na jednotlivém regionu a jeho možnostech. Nemusí být dostupné přímo sociální služby, ale např. psychiatr, praktický lékař, vedoucí volnočasových aktivit pro dítě. Je však dobré, aby sociální pracovník měl všechny tyto možnosti zmapované, a to již ve fázi vyhodnocení situace dítěte a rodiny.¹¹¹ Uhlířová se zmiňuje, že služby jako například cílené vzdělávání, rodinné terapie či supervize je třeba poskytovat zejména v začátcích.¹¹²

---

¹⁰⁷ Srov. *Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, s. 34. [online].

¹⁰⁸ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 19, odst. 5.

¹⁰⁹ Srov. GABRIEL, Z; NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, s. 144.

¹¹⁰ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 48, odst. 2.

¹¹¹ Srov. *Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*, s. 46. [online].

¹¹² UHLÍŘOVÁ, V. *Dítě ve výchově příbuzných*, s. 60.

Co je ovšem velmi důležité zmínit, je hlavní rozdíl mezi sociálním pracovníkem OSPODu a sociálním pracovníkem neziskové organizace, neboť je všeobecně známé, že jejich funkce se v mnoha ohledech liší. OSPOD má také funkci kontrolní, tudíž může být pro pracovníky OSPODu těžké vybudovat si s klientem důvěryhodný vztah za účelem pomoci, když je zároveň zákonem pověřen kontrolovat a v případě neplnění pěstounských povinností i ukládat různé sankce. Na druhou stranu však může být pro pěstouny jednodušší vidat se jen s jedním sociálním pracovníkem. Doprovázení neziskovou organizací je proto v kontextu služeb pro pěstouny může být vnímáno spíše jako podpora náhradní rodiny, nikoli jako její kontrola či dozor. Klíčový pracovník doprovázející organizace má proto o mnoho jednodušší zastávat roli přítele v rodině a snadněji s pěstouny i navázat vztah založený na důvěře. V současné době přenechává OSPOD, pokud je to možné, raději činnost doprovázení neziskové organizaci.

3.4 Příklady doprovázení pěstounů v doprovázející organizaci

Pro doplnění své bakalářské práce uvádím tři příklady z praxe, ve kterých bych chtěla poukázat na specifika, která se vyskytují v pěstounské péči vykonávané prarodiči a na problematiku z pohledu sociálního pracovníka, se kterou se denně v praxi potýká. Pro tento účel jsem zvolila nejmenovanou neziskovou organizaci z většího města, která ročně řeší do třiceti případů pěstounské péče.¹¹³

Pro komplexnost završím jednotlivé případy vlastním komentářem a shrnutím práce sociálního pracovníka v doprovázející organizaci. Vzhledem k ochraně osobních dat jsou nezletilé děti označovány počátečními písmeny křestního jména, rodiče a prarodiče jako otec a matka, babička a dědeček.

---

¹¹³ Z důvodu zachování anonymity si organizace nepřeje být jmenována.

3.4.1 Příklad č. 1

Rodinná situace dítěte před pěstounskou péčí

L. se narodil v červnu roku 2006 v jednom menším městě na severu Čech. Vyrůstal ve společné domácnosti s matkou prodavačkou a otcem elektrikářem, se kterými se ve svých 5 letech přestěhoval do vesnice v jihočeském kraji. Rodina si zde pronajala byt o velikosti 2+1. L. pak začal ve svých 7 letech chodit do základní školy, kde měl ale hned ze začátku problém zapadnout do kolektivu a dle dostupných zpráv byl i velmi často šikanován. To se odrazilo i na jeho školních výsledcích. Rodina byla také dlouhodobě vystavována domácímu násilí ze strany otce nezletilého L. Do roku 2013 žili všichni pohromadě, ale poté došlo k usmrcení otce matkou. Matka byla pak za tento čin odsouzena k trestu odnětí svobody na dobu 5 let.

Jednání o pěstounské péči

O této události byla informována babička L. policií a sociální pracovnící z odboru sociálně-právní ochrany dětí, která souhlasila s přemístěním chlapce do jejího bytu. Babičce bylo v tu dobu 53 let, pracovala jako uklízečka a žila v malém bytě 2+1. Byt byl vybaven velmi skromně, s ohledem na nízkou mzdu. Vztah mezi L. a babičkou byl z počátku rozpačitý, neboť se poslední 4 roky téměř nevidali. L. byl k babičce vzhledem k situaci přemístěn bez veškerých osobních věcí a dokladů, v následujících dnech byly ale všechny věci dodány sociální pracovnící OSPODu. Babička byla také postavena před vážné rozhodnutí stát se pěstounem, které však přijala a spolu se sociální pracovnící podala návrh o svěřeni nezletilého L. do péče, který byl nakonec soudem schválen. Protože babička neprocházela dle zákona žádným procesem zprostředkování, měla ze začátku problém vyjasnit si svou novou roli – pěstounky. Pracovnice na OSPODu ji ale dala kontakt na neziskovou organizaci, která by babičku mohla doprovázet a její péči o L. v plno ohledech usnadnit. Babička se s organizací spojila a podepsala s nimi dohodu o výkonu pěstounské péče. Uzavřením dohody dostala svého klíčového pracovníka, se kterým si vyjasnila cíle a představy jejich vzájemné spolupráce.

Průběh pěstounské péče a role sociálního pracovníka v jejím procesu

Pracovnice s babičkou hned ze začátku začala řešit finanční plnění pro nezbytné potřeby spojené s přemístěním L. Ten si díky novému bydlišti u babičky nemusel tolik zvykat na nové prostředí a ani měnit školu, kterou v současné době navštěvoval. Vzhledem k bolestivé situaci nabídla sociální pracovnice jak pro babičku, tak především pro L., hned ze začátku spolupráce zprostředkování psychologické pomoci, kterou babička přijala. Po přibližně roce spolupráce klíčové pracovnice a pěstounky se ale začaly u babičky objevovat stavy úzkosti, které byly spojené s jejími častými pocity viny a selhání jako rodiče. Její vlastní dcera se s ní dlouhodobě nestýkala, jelikož ji babička dříve nabízela, aby se přestěhovala i s L. k ní a odešla tak od manžela. Dcera ale místo pomoci zvolila odvrácení se od vlastní matky a nekomunikaci. L. tak díky tomu téměř neznal svou babičku. Babička tak začala se sociální pracovnící řešit svůj psychický stav vyplývající ze selhání, který se začal i negativně projevoval na svěřeném L. (nespavost, bolesti břicha). Pracovnice jí proto doporučila, jak pro ni, tak pro L. psychologickou pomoc a nabídla jí možnost konzultace s interním psychologem organizace, který si s klienty o situaci popovídá a nalezne s nimi vhodné řešení situace. Dále jí byl také doporučen blížící se seminář na podobné téma, který pořádala ta samá organizace v rámci povinného vzdělávání pěstounů.

Komentář

Na tomto příkladu je patrné, že šlo o velmi dobrou spolupráci mezi sociální pracovnící a pěstounkou, která sama využívala veškeré nabízené pomoci. Babička už ze začátku neměla potíže spolupracovat s pracovnící OSPODu, se kterou řešila nejdříve podání návrhu L. do péče a poté i zprostředkování neziskové organizace, která ji bude doprovázet. Ve své doprovázející organizaci řešila spolu se sociální pracovnící jako první finanční zajištění pěstounské péče, které ji velmi usnadnilo zvládnout nově vzniklou situaci. Sociální pracovnice pak také pohotově zareagovala a nabídla, vzhledem k nelehké situaci, babičce zprostředkování psychologické pomoci, kterou pěstounka přijala. Také se snažila být v těchto nelehkých začátcích co nejvíce s babičkou v kontaktu a vybudovat s ní vztah, který by byl založený především na důvěře (což je i jeden z cílů doprovázejících organizací). Babička pak i z tohoto důvodu

po nějakém čase překonala obavy z odsouzení a se svou klíčovou pracovnící řešila psychické potíže týkající se pocitů viny a selhání ze své vlastní výchovy dcery, které se projevovaly i na L. Díky tomu, že byla sociální pracovníce všímavá a správně zmapovala situaci, dokázala problém včas zachytit a zprostředkovat pěstounce odpovídající pomoc.

Z pohledu sociální pracovníce se tak jednalo o případ, který zahrnoval již zmíněné specifikum znalosti prostředí. To byl velmi příznivý aspekt, neboť usnadnil L. jeho přechod k pěstounce bez změny školy, přátel a znalosti vnějšího okolí. Dále se sociální pracovníce okrajově zabývala v praxi často objevujícím se specifickým finančním zajištěním pěstounské péče, které by měla ze své situace dle zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí právo (vždy ovšem záleží na posouzení konkrétního krajského/obecního úřadu). U babičky-pěstounky se také začaly po čase objevovat pocity viny a selhání, které sociální pracovníce vyřešila zprostředkováním psychologické konzultace s interní psycholožkou doprovázející organizace a vzděláváním na podobné téma.

Dle mého názoru založeného na praxi a zkušenostech z této oblasti mohu konstatovat, že sociální pracovníce postupovala správně a dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí dodržovala všechny své povinnosti vyplývající z role sociálního pracovníka doprovázející organizace a pěstounce tak nabídla maximální péči a pomoc.

3.4.2 Příklad č. 2

Rodinná situace dítěte před pěstounskou péčí

V. se narodil v červenci roku 2007 ve středně malém městě na jihu Čech, kde vyrůstal dohromady se svou biologickou matkou a mateřskou babičkou, otec je neznámý. Rodina žila v bytě 1+1 panelového domu. Aby matka rodinu finančně zabezpečila, pracovala přes den jako dělnice v továrně a večer jako barmanka v nočním podniku. Velmi často se tak stávalo, že se kvůli pracovní vytíženosti matky o chlapce už od útlého věku starala babička (67 let), která pracovala jako pomocná síla v kuchyni. Matka dítěte začala chodit čím dál tím méně domů, a když přišla, byl z ní, dle výpovědi

babičky dítěte, cítit alkohol. Babička u ní i po pár měsících našla injekční stříkačky k aplikování pervitinu. Po přibližně 6 letech, kdy docházelo u matky ke střídání různých stavů agrese a omlouvání se, a tím i k neustálým hádkám mezi ní a babičkou dítěte, se matka z bytu odstěhovala. Začala bydlet 150 km od své matky a dítěte u nového přítele, který pracoval jako vyhazovač v klubu, kde matka V. pracuje. Dítě nechala u mateřské babičky. Matka se ze začátku snažila o pravidelné návštěvy, po pár měsících již ale o syna nejevila žádný zájem. Když se tento nezájem neustále stupňoval a matka již několik týdnů nereagovala ani na telefony, rozhodla se babička celou věc řešit.

Jednání o pěstounské péči

Babička na místním obecním úřadu navštívila sociální pracovníci z odboru sociálně-právní ochrany dětí, která ji doporučila zažádat o již osmiletého V. do pěstounské péče. Babičce tento návrh o svěřeni dítěte do péče pomohla napsat a informovala ji o všem, co pěstounská péče obnáší. Když se rozhodnutím soudu stala babička pěstunkou, byla již sociální pracovníci o pěstounské péči mnohem více informována. Poté si pro výkon pěstounské péče sama vyhledala vhodnou doprovázející organizaci, s kterou i do třiceti dnů uzavřela dohodu o výkonu pěstounské péče.

Průběh pěstounské péče a role sociálního pracovníka v jejím procesu

Jelikož babičku chlapec znal od svého narození, bylo zde znatelné jejich velmi silné citové pouto. Pro chlapce byla i velká výhoda neměnnost prostředí. Mohl chodit nadále do stejné školy a být tak nadále ve vztahu s kamarády, ale i ostatními jemu známými osobami z širšího okolí. Sociální pracovníce doprovázející organizace se dle svých povinností sociálního pracovníka s babičkou snažila co nejvíce vídat, babička však setkávání velmi často odkládala a kontakty s doprovázející organizací se snažila spíše minimalizovat. Vždy situaci okomentovala tak, že V. vychovává už od narození a žádné dohledy nad svou péčí nepotřebuje. Na začátku roku 2016 se ale sociální pracovníce rodiny dozvěděla, že devítiletý V. ve škole propadá ze tří předmětů a ve škole šikanuje ostatní děti. Také vyšlo najevo, že kouří cigarety. Do vysvědčení na konci ledna už se známky nešlo nic udělat, sociální pracovníce však i přesto navrhla babičce sehnání doučování. Ta striktně odmítla, sociální pracovníce tak řešení problému odložila, neboť nepovažovala za důležité řešit známky ihned po pololetním vysvědčení. Rozhodla se, že

téma otevře znovu před koncem druhého pololetí. To samé se týkalo i šikany V. na dětech a požívání návykových látek. Sociální pracovnice doporučila konzultaci V. s psycholožkou, babička však s řešením problému nesouhlasila. Po dlouhém rozhovoru se sociální pracovníci ale nakonec návrh konzultace V. s odborníkem přijala. V. se s psycholožkou sešel dohromady třikrát. Celý problém s ní zkonzultoval, po pár měsících se situace uklidnila. V průběhu řešení také sociální pracovnice přišla na to, že důvodem šikany a kouření je především V. neschopnost zabavit se a babičky nezáměr o vyplňování volného času chlapce. Babička se k tomuto problému vyjadřovala negativně, neboť mu nepřikládala žádnou důležitost. Sociální pracovnice proto V. doporučila dobrovolnický program běžící přímo v organizaci, kterého může být součástí a kde s dobrovolníky bude smysluplněji trávit svůj volný čas (např. sport, hraní deskových her, výlety). Doučování nakonec také začalo probíhat a V. si své známky do konce roku stihl alespoň o stupeň zlepšit.

Komentář

Příklad č. 2 je znatelně složitější než případ č. 1. Postup sociální pracovnice nebyl vždy v průběhu doprovázení pěstounky zcela správný a důsledný a v mnoha situacích by bylo vhodné zvolit jiná řešení. Ze strany pěstounky byla také zřejmá její nedůvěra v doprovázejícího pracovníka, neboť s ním neměla zájem spolupracovat. Celkové doprovázení tak bylo v plno ohledech nejisté a vztah sociální pracovnice a babičky-pěstounky nestál na pevných základech. Babička o dítě pečovala již od narození, neboť žila s jeho biologickou matkou ve stejné domácnosti. Selhání biologické matky dovršené jejím odchodem ze společného bytu, přimělo babičku k řešení situace, a to návštěvou odboru sociálně-právní ochrany dětí, kde navázala první kontakt se sociální pracovníci. Díky ní se babička seznámila s pěstounskou péčí, o které doposud neměla žádné informace. To ji přesvědčilo o podání návrhu na svěření dítěte do pěstounské péče. Sociální pracovnice OSPODu, díky své znalosti místních doprovázejících organizací, babičce doporučila vhodnou neziskovou organizaci pro další spolupráci. Babička s vybranou organizací podepsala dohodu o výkonu pěstounské péče, ke které dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí se vážou práva a povinnosti nejen pro pěstouny, ale i pro doprovázející subjekt. Babička ovšem hned na

začátku spolupráce začala setkávání se sociální pracovníci odkládat a zamezovala ji tak dohled nad výkonem pěstounské péče. Sociální pracovníce v tomto případě zareagovala nesprávně, neboť babičku nedostatečně upomínala o právech a povinnostech vyplývajících z dohody o výkonu pěstounské péče. I z tohoto důvodu pak opožděně zjistila, že chlapec propadá ze tří předmětů a šikanuje děti ve škole. Pěstounce sice navrhl možnost doučování, když ale babička opět odmítla, řešení problému odložila. Na druhou stranu správně doporučila chlapcovi setkání s psychologkou, díky kterému se věc částečně vyřešila. Také chlapcovi navrhl možnost trávení času s dobrovolníkem organizace a zprostředkovala mu doučování.

Příklad č. 2 poukazuje především na špatnou spolupráci mezi pěstounem a sociálním pracovníkem. Sociální pracovník svou nedůsledností a neznalostí povinností sociálního pracovníka částečně zapříčinil situaci (šikana, špatné studijní výsledky), které se mohlo jednoduchou důsledností snadno předejít. Ještě než došlo k prvnímu kontaktu s OSPODem, setkáváme se zde se specifickým nastavením hranic ve vztahu budoucí pěstounky a biologické matky dítěte. Babička měla vzniklou dlouholetou situaci řešit již mnohem dříve, což by předešlo nevhodnému narušování života dítěte. Tím, že obě ženy žily ve stejném prostředí, byla i pro dítě tato situace velice matoucí, neboť nevědělo, kdo je jeho vychovatelem. Pěstounka tak po dlouhou dobu nekriticky přehlížela negativní vliv rodiče na dítě a omlouvala tak jeho prohřešky a nezájem. V procesu vykonávání pěstounské péče se dále objevilo specifické odmítání odborné pomoci, které bývá u této cílové skupiny časté. Dochází tak zbytečně k riziku pozdního řešení problému, neboť prarodiče mívají tendence většinu potíží ve výchově zlehčovat, zakrývat či je dokonce neřešit. Neochota řešení problémů zde souvisí převážně s vyšším věkem pěstouna a odlišností jednotlivých generací.

3.4.3 Příklad č. 3

Rodinná situace dítěte před pěstounskou péčí

M. (7 let) a S. (13 let) vyrůstaly v rodinném domu 4+1 se zahradou na Vysočině se svou biologickou matkou a biologickým otcem. Matka byla nezaměstnaná, vedená v evidenci na Úřadu práce, otec příležitostně pracoval jako montážní dělník na stavbách. Po finanční stránce se rodina neměla příliš dobře a dle výpovědi sousedů si děti velmi často hrály na silnici a nosily potřhané, špinavé oblečení. Příslušná škola dětí informovala OSPOD z důvodu podezření zanedbání péče. Děti byly zanedbané, hladové a zapáchající.

Jednání o pěstounské péči

Sociální pracovnice příslušného odboru provedla v rodině šetření a zjistila, že rodina žije ve velmi nuzných podmínkách. V domě byla plíseň, v podlaze díry, kterými do domu lezly hlodavci, a na rodičích bylo patrné, že jsou častí poživatelé alkoholu. Sociální pracovnice v rodině sjednala několik šetření a snažila se s rodinou co nejvíce spolupracovat. Rodiče však žádné kroky ke zlepšení nepodnikly a situace se spíše ještě zhoršovala. Sociální pracovnice tak zmapovala celou situaci a po těchto neustále se opakujících incidentech byla oslovena otcovská babička ohledně možnosti svěřením dětí do pěstounské péče, se kterou souhlasila. Obě děti byly matce a otci odebrány pro zanedbání péče, pro jejich závislost na alkoholu, nevyhovující bytovou situaci, nedostatek potravin v domácnosti a velmi nízkou úroveň hygienických návyků. Po schválení návrhu soudem, který babička s pomocí sociální pracovnice na OSPODu podala, byly děti předány a přestěhovány do jejího dvoupatrového menšího domu se zahradou ve vesnici v jižních Čechách. Babička ve věku 53 let, zaměstnaná na HPP na dobu neurčitou jako asistentka, tak poskytla oběma dětem vlastní pokoj a dostačující podmínky pro společné soužití, výchovu a péči.

Průběh pěstounské péče a role sociálního pracovníka v jejím procesu

Děti z důvodu přestěhování se do nového města, začaly chodit do místní školy, kde ale ostatními dětmi nebyly přijaty a po čase navíc vykazovaly špatné studijní výsledky. Jejich nepřijetí mohlo být způsobeno zcela novým prostředím, na které si děti ještě ne-

stačily zvyknout. Babička celý problém řešila se sociální pracovnící doprovodné organizace, se kterou uzavřela dohodu o výkonu pěstounské péče. Ta ji minimálně každé dva měsíce navštěvovala osobně a přibližně obden s ní byla v telefonickém kontaktu. Pěstounka si tak díky tomuto častému styku a vstřícnosti sociální pracovnice vytvořila důvěrný vztah, který se postupně prohluboval. Sociální pracovnice navrhla babičce zprostředkování doučování od dobrovolníka organizace, který se s dětmi pravidelně scházel. Dále byla situace ošetřena návštěvou psychologa, neboť v této chvíli bylo důležité poskytnout dětem psychologickou pomoc. Návrh se změnou školy kvůli šikaně se vyloučil, poněvadž by toto řešení bylo vzhledem k množství změn ještě více pro děti stresující. Sociální pracovnice se s pěstounkou dohodla na přemístění dětí do jiné třídy v rámci stejné školy. Další problém, který sociální pracovnice v průběhu doprovázení řešila, bylo babičky zamlčení zájmu matky o kontakt s dětmi. Babička biologické matce v kontaktu s dětmi bránila z důvodu ochrany před její nespolehlivostí. Matka si stěžovala na OSPODu. Situace byla poté vyřešena asistovanými setkáváními, neboť si matka všechny okolnosti začala uvědomovat a problémy řešit. Babička ale vykazovala velmi vysokou hladinu stresu z výchovy dětí, které se u ní začaly projevovaly zdravotně (zvýšení krevního tlaku, nevolnost). Pěstounka tedy začala docházet k lékaři, který jí předepsal vhodné léky. Babičce byla také od sociální pracovnice neziskové organizace nabídnuta pomoc s M. a S. v podobě zajištění krátkodobé péče, která se využívá při řešení těchto situací. Od sociální pracovnice také bylo babičce doporučeno sezení s psychologem, který by jí pomohl s jejími psychickými stavy. Na základě této návštěvy se ukázalo, že vše pramenilo ze strachu z odejmutí obou dětí, které by se musely vrátit zpět do zcela nevhodného prostředí. Děti ji přinášely radost a pocit naplnění po vlastním selhání ve vztahu s jejím vlastním synem. V současné době proběhly již tři asistované setkání s biologickou matkou, dítětem i pěstounkou, při kterých asistoval pěstounky klíčový pracovník organizace.

Komentář

U příkladu č. 3 se jednalo o dobrou spolupráci pěstounky a sociální pracovnice neziskové organizace. Jako první přišla do kontaktu s rodinou sociální pracovnice OSPODu, která reagovala na podnět ze strany školy. Sociální pracovnice v rodině provedla několik šetření za účelem zmapování stavu. Po nelepšící se situaci, i přes opakované vyzvání

k její nápravě, vyhledala sociální pracovnice vhodné umístění obou dětí do pěstounské péče k otcovské babičce, se kterou pak společně podala návrh o svěřeni dětí do pěstounské péče. Po schválení návrhu soudem uzavřela pěstounka dohodu o výkonu pěstounské péče s neziskovou organizací, která babičce pomohla s počátečním plněním role pěstouna. V průběhu pěstounské péče sociální pracovnice v mnoha ohledech babičce se vzniklými problémy pomohla a snažila se vždy najít vhodné řešení. Správně zareagovala na šikanu dětí v nové škole, kdy se snažila, aby děti zůstaly ve stejné instituci, jen byly přemístěny do jiné třídy. Dále dětem zprostředkovala psychologickou pomoc a doučování jako součást řešení. Po určité době se se sociální pracovnicí doprovázející organizace spojila sociální pracovnice OSPODu, kterou navštívila biologická matka dětí z důvodu neumožnění setkání s vlastními dětmi ze strany babičky. Celá situace byla řešena asistovanými setkáváními, které měly za účel udržet vztah biologického rodiče s dětmi. Pěstoun i sociální pracovník, podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a v souladu s IPOD, mají povinnost udržovat, rozvíjet a zejména umožnit styk biologických rodičů s dítětem v pěstounské péči.

Dle mého názoru byl tento případ dobrou spoluprací sociálního pracovníka doprovázející organizace s pěstounem. Sociální pracovník nejenže hned na začátku pěstounské péče podchytil nekomunikaci a ostych ze strany pěstounky, ale obecně velmi příznivě přistupoval ke všem vzniklým problémům a především specifickým vyskytujících se v procesu pěstounské péče. Je patrné, že důležitým specifickým případu bylo opět již navázané citové pouto dítěte s babičkou, a tak i dostatečná informovanost o vlastním původu. Co situaci ze začátku zkomplikovalo, byla změna prostředí související se změnou školy. Pěstounka v průběhu pěstounské péče také projevila svou obavu o ztrátu dětí svěřených do pěstounské péče a nepřiměřeně tak děti chránila před vlivem biologických rodičů. Vycházela tak z vlastního pocitu viny a selhání jako rodiče, kdy sama nezvládla výchovu svého syna. Strach z odsouzení sociální pracovnicí měl ale za následek pozdní řešení problému, které vyústilo v její špatný psychický a zdravotní stav. Kdy ovšem sociální pracovnice doprovázející organizace mohla v procesu pěstounské péče postupovat lépe, bylo v případě špatné komunikace mezi ní a pěstounkou ohledně kontaktu dětí s jejich vlastní matkou. Zde se sociální pracovnice podle zákona č. 359/1999 Sb.,

o sociálně-právní ochraně dětí, měla lépe informovat o vztahu dítěte s biologickými rodiči a neustále tak kontakt s biologickými rodiči kontrolovat.

3.5 Shrnutí

Mým cílem, na základě těchto výše uvedených příkladů, bylo především poukázat na již zmiňovaná specifika a přiblížit roli sociálního pracovníka v celém průběhu pěstounské péče, kterou vykonávají prarodiče.

Z uvedených případů je zřejmé, že přesně tak, jak popisují v hlavní části práce, má každá forma náhradní rodinné péče svá specifika. U pěstounské péče vykonávané prarodiči je proto z doplněných příkladů patrné, že jsou obzvláště výjimečná. V průběhu vykonávání pěstounské péče pak s nimi bojuje každý ze zúčastněných, tedy jak pěstoun, rodič, ale především i sociální pracovník. Sociální pracovník se snaží celý tento proces vést, monitorovat a na základě svých kompetencí usiluje o co největší možnou pomoc pěstounovi.

Ve výše zmíněných příkladech z praxe jsme mohli vidět, že pěstoun-prarodič opravdu neprochází tak jako klasický pěstoun počátečním procesem zprostředkování a i jeho motivace se od nepříbuzenského pěstouna z velké části liší. Pěstoun je do role náhle postaven a ve většině případů vůbec neví, jaká jsou jeho práva a povinnosti. Někteří pěstouni se navíc ze začátku, jako u příkladu 1, mohou potýkat s již zmíněným problémem nedostatku financí, který však s pomocí sociální pracovníce může být ošetřen a vyřešen. Z příkladu bylo jasně patrné i odmítání pomoci sociálního pracovníka. Tím, že ale 1. 1. 2013 vyšla v platnost novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, musí každý pěstoun být pod dohledem nejen kontrolního pracovníka (OSPOD) jednou za šest měsíců, ale jeho pěstounská péče je i pravidelně kontrolována doprovázejícím pracovníkem. Sociální pracovník by tak měl ze své role trvat na svých právech a povinnostech a být v doprovázení důsledný. Pak by totiž nemuselo docházet k nepříjemným a komplikovaným situacím, kdy se naléhavě hledá řešení dosud skrytého problému, jako u příkladu 2 a 3. To, na co sociální pracovník u tohoto typu pěstounské péče také často naráží, a na co bylo poukazováno v předchozích kapitolách, je pěstounův vyšší věk. S tím je totiž spojeno mnoho fyzických omezení a obtíží, ale poz-

ději i mezigeneračních konfliktů mezi pěstounem a svěřeným dítětem. Tento problém byl jasně patrný u příkladu 3. Zde docházelo k opětovnému kontaktování pěstounky ze strany matky, ze kterého měla pěstounka psychické problémy, které se časem projeví i fyzicky (zvýšení krevního tlaku). U příkladů jsme dále mohli vypoza- rovat, že specifika jako citové pouto mezi pěstounem a dítětem, informace o vlastním původu nebo znalost prostředí se v praxi objevují velmi často. Tato specifika mohou začátek vykonávání pěstounské péče usnadnit, a to nejen dítěti, ale i pěstounovi a sociálnímu pracovníkovi. V jednom z uvedených příkladů jsme se ale setkali s extrémní situací, která byla i popsána v kapitole specifik objevující se v pěstounské péči vykonávané prarodiči. Pěstoun zde z přemíry lásky až přespříliš chránil své svěřené dítě před jeho biologickým rodičem, namísto aby podle zákona tento vztah podporoval. Ve druhém případě se naopak vyskytovala situace, která byla spjatá s dalším specifikem nastavení hranic. Budoucí pěstounka zde ze své role milující matky dlouhodobě přehlížela špatnou až téměř nulovou péči své dcery o dítě. S tímto specifikem i úzce souvisí i pocit viny a selhání, který se u pěstounů-prarodičů objevoval v každém uvedeném příkladu. Pěstoun se viní za nezvládnutou výchovu vlastního dítěte, kde tyto pocity pak i promítá do výchovy svěřeného dítěte. V příkladu 1 se také pěstounka a sociální pracovnice snažily řešit problém záměny rolí, který pěstounce komplikoval péči o svěřené dítě. Díky dobře nastavenému vztahu právě mezi pěstounkou a sociální pracovnící se mohl problém začít ihned řešit a posléze i vyřešit. Jak bylo patrné i z teoretických poznatků, pěstouni-prarodiče pocítují v některých případech obtíž vyhledávat odbornou pomoc, u kterých pak zbytečně dochází k pozdnímu řešení problémů. Toto specifikum se objevilo například v případě č. 2 a 3.

Na základě těchto příkladů jsem sama osobně došla k závěru, že nejdůležitější v celém procesu doprovázení je vytvoření úzkého kontaktu mezi pěstounem a sociálním pracovníkem. Jedině tak může být pěstounská péče od sociálního pracovníka správně vedena a pěstounem vykonávána. Je též žádoucí, aby byl sociální pracovník obeznámen se všemi se vyskytujícími specifiky (manuály, tématická literatura) ještě dříve než s touto cílovou skupinou bude pracovat, neboť znalost zákonů a povinností mnohdy vůbec u tohoto typu formy náhradní rodinné péče nestačí.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala tématu problematiky pěstounské péče vykonávané prarodiči. Hlavním cílem mé práce bylo zmapování objevujících se specifíků, které provázejí péči této vykonávající skupiny a popsání možností poskytované podpory ze strany sociální pracovníce. Problematiku jsem popsala v hlavní části práce, kde jsem objasnila téma pěstounské péče – její historický vývoj a legislativu, důvody vzniku a celkový proces zprostředkování. Též i důvody ukončení pěstounské péče. Dále jsem se zabývala oblastí sociálního zabezpečení pěstounské péče, o které si dovoluji říci, že je v dnešní době neméně důležitá. Od finanční stránky jsem poté přešla k hlavní části práce, a to k příbuzenské pěstounské péči. V té jsem hned na začátku vyjmenovala a charakterizovala její nejčastější vykonavatele, mezi které patří má cílová skupina bakalářské práce – prarodiče. V této stěžejní části jsem se soustředila především na specifika objevujících se právě u této skupiny, se kterými se potýkají také svěřené děti a sociální pracovníci. Role sociálního pracovníka, kterou jsem v bakalářské práci též popsala, se ukázala v průběhu pěstounské péče obzvlášť důležitá. Pěstoun se v procesu pěstounské péče setkává celkem se dvěma typy sociálního pracovníka, které hrají při jeho výkonu pěstounské péče nemalou roli. V těchto kapitolách proto byla shrnuta role jak pracovníka OSPODU, tak neziskové organizace, a to v celém procesu pěstounské péče. Práci jsem poté doplnila třemi příklady z praxe, ve kterých jsou popsány případy skutečných klientů konkrétní doprovázející organizace. Na těchto příkladech jsem vyzdvihla specifika, které jsem na základě odborné literatury a elektronických zdrojů popsala v teorii jako často se vyskytující. Též jsem zde shrnula roli sociálního pracovníka na OSPODU v procesu zprostředkování a pracovníka v neziskové organizace během jeho sledování výkonu pěstounské péče neboli při doprovázení rodiny. Detailněji jsem tak popsala jeho postup při práci s pěstounem.

Z představené teorie, doplněnou praktickými příklady vyplývá, že pěstounská péče prarodičů je skutečně velmi specifická a nese s sebou nejen řadu pozitiv, ale i rizik. Ty vyplývají přímo z počátečního procesu zprostředkování, věku pěstouna nebo emocionální angažovanosti prarodiče na péči o dítě. Role sociálního pracovníka je proto v celém průběhu pěstounské péče, od začátku až do konce, opravdu významná a dle

mého není tak jednoduchá, jak se může na první pohled zdát. Sociální pracovník, i přestože se drží postupů a všech povinností, které mu udělují zákony, z příkladů je očividné, že musí být zároveň vůči klientům i velmi empatický a citlivý, neboť v příbuzenské pěstounské péči se klade velký důraz na navázání důvěry s klientem. Sociální pracovník zde vstupuje do úzkého rodinného kruhu, kde jsou utajeny všechny problémy a niterní obavy, a je proto důležité, aby s klienty uměl správně pracovat. Na základě uvedených příkladů z praxe je proto zřejmé, že jeho úkolem není být „pouze“ sociálním pracovníkem, ale i psychologem, zčásti detektivem a v neposlední řadě též přítelem pěstounské rodiny.

Sama osobně jsem došla k závěru, že v tomto typu pěstounské péče může velmi rychle dojít ke špatnému vykonávání pěstounské péče pěstounem, neboť zde, jak už jsem se zmínila, počáteční proces zprostředkování neprobíhá. V důsledku toho, tak může být dítě svěřeno nevhodné osobě. Záleží proto výhradně na posouzení sociálního pracovníka, zda potenciálního pěstouna vyhodnotí jako správného či nikoliv. Je proto žádoucí, aby byl s touto formou pěstounské péče dobře obeznámen a stejně tak i s jejími specifiky, která jsou ne vždy příznivá.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

LITERATURA

BUBLEOVÁ, V. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, 5.vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2010. Bez ISBN.

BUBLEOVÁ, V. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

HANUŠOVÁ, L; JENÍČKOVÁ N; UHLÍŘOVÁ V. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství* In: Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče: sborník příspěvků z mezinárodní konference. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií, 2009. ISBN 978-80-7399-8.

HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o rodině: zákon o registrovaném partnerství*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005. Komentované zákony (C.H. Beck). ISBN 80-7179-912-2.

HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o rodině: zákon o registrovaném partnerství*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Komentované zákony (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-061-4.

JIRÁSKOVÁ, V. a kol. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-80-5.

KOLUCHOVÁ, J.; MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8637-3.

MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, když máme vnoučata*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-716-9455-X.

MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-86131-91-7.

PAZLAROVÁ, H. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

SMOLÍKOVÁ, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Ostrava: Key Publishing, 2014. ISBN 978-80-7418-218-1.

STRIOVÁ, M. *Děti, které se rodí v srdci: příběh adoptivní a pěstounské maminky*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0359-9.

ŠTĚRBOVÁ, D; KALÁBOVÁ S. *Dítě v péči prarodičů a jiných příbuzných*. In Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z IX. celostátního semináře Brno, Brno: Triada, 2009. ISBN 978-802-5459-577.

UHLÍŘOVÁ, V. *Dítě ve výchově příbuzných*. 1.vyd. Praha: Rozum a Cit, 2010. Bez ISBN.

VRÁNOVÁ, L. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-09-8.

WINNETTE, P. *Užitečný rádce pro (náhradní) rodiče a okolí: adoptivní rodiče, partnery rodičů, příbuzné, pěstouny a pečovatele*. Edice Almanach o dětech a lidech. Natama, 2016.

ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

ODBORNÉ ČLÁNKY

HORTOVÁ, M. *Děti a náhradní výchovná péče*. Sociální politika. 2. ročník, 2/2003, s. 2-8. ISSN 1213-624.

KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda*. Právní rozhledy. 16. ročník, 9/2008, s. 310-311. ISSN 1210-6410.

ZVONARŮVÁ, M. *Příklady problémů ve vztazích mezi generacemi v rodinách s týraným, zneužívaným nebo zanedbávaným dítětem*. Sociální práce / Sociální práca. 12. ročník, 4/2012, s. 7-10. ISSN 1213-6204.

INTERNETOVÉ ZDROJE

DLOUHÁ, P. *Dávky pěstounské péče v roce 2016: Jak stát podporuje pěstouny* [online]. 2016 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.penize.cz/davky-pestounske-pece/310252-davky-pestounske-pece-v-roce-2016-jak-stat-podporuje-pestouny>

MIKULAJOVÁ, K. *Několik úvah k příbuzenské pěstounské péči* [online]. 2015 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/nekolik-uvah-k-pribuzenske-pestounske-peci>

MPSV: Dávky pěstounské péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2013 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

MPSV: Dávky pěstounské péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2013 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/dpp>

MPSV: Formy náhradní rodinné péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2013 [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14501>

Statistiky: *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2015* [online]. 2015 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>

Virtuální knihovna NRP - NADAČNÍ FOND J&T: Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte [online]. Praha: Nadační fond J&T, 2015 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/publikace/126/>

ZÁKONY

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA č. 1

- sociální zabezpečení pěstounů (příspěvky)

PŘÍLOHA č. 1

1) Sociální zabezpečení pěstounské péče

1. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Věk dítěte	Měsíční odměna
0 – 6 let	4 500 Kč
6 – 12 let	5 500 Kč
12 – 18 let	6 350 Kč
18 – 26 let	6 600 Kč

Zdroj: právní úprava od 2013, MPSV

Dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby

Věk dítěte	I. stupeň závislosti (lehká závislost)	II. stupeň závislosti (středně těžká závislost)	III. stupeň závislosti (těžká závislost)	IV. stupeň závislosti (úplná závislost)
0 – 6 let	4 650 Kč	5 550 Kč	5 900 Kč	6 400 Kč
6 – 12 let	5 650 Kč	6 800 Kč	7 250 Kč	7 850 Kč
12 – 18 let	6 450 Kč	7 800 Kč	8 300 Kč	8 700 Kč
18 – 26 let	6 750 Kč	8 100 Kč	8 600 Kč	9 000 Kč

Zdroj: právní úprava od 2013, MPSV

2. Odměna pěstouna

Klasická pěstounská péče

Počet dětí	Měsíční odměna
1	8 000 Kč
2	12 000 Kč
3 a více	20 000 Kč
1 dítě závislé na pomoci jiné osoby (II., III., IV. stupně)	20 000 Kč (+ 4 000 Kč za každé další dítě)

Zdroj: právní úprava od 2013, MPSV

Profesionální pěstounská péče

Počet dětí	Měsíční odměna
Profesionální pěstoun v evidenci	20 000 Kč
Dítě závislé na pomoci jiné osoby (stupeň II, III, IV. stupeň)	24 000 Kč *

Zdroj: právní úprava od 2013, MPSV

* sumy jsou uvedené v hrubém

3. Příspěvek při převzetí dítěte

Věk dítěte	Jednorázový příspěvek při převzetí
0 – 6 let	8 000 Kč
6 – 12 let	9 000 Kč
12 – 18 let	10 000 Kč

Zdroj: právní úprava od 2013, MPSV¹¹⁴

4. Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

5. Příspěvek při ukončení pěstounské péče

---

¹¹⁴ Ministerstvo sociálních věcí: *Dávky pěstounské péče* [online].

ABSTRAKT

BÍSKOVÁ, T. *Problematika pěstounské péče vykonávané prarodiči*. České Budějovice 2017. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Oddělení praxe. Vedoucí práce M. Ehrlichová.

Klíčová slova: sociální práce, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, pěstoun, příbuzní, prarodiče, sociální pracovník, doprovázení

Bakalářská práce je zaměřena na pěstounskou péči vykonávanou prarodiči. Tento typ pěstounské péče má svá specifika, která jsou v práci uvedena. Popisuje historický vývoj pěstounské péče, její proces vzniku a průběhu a podrobněji představuje náhradní rodinnou péči vykonávanou příbuznými osobami zaměřenou na prarodiče. Dále charakterizuje roli sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a sociálního pracovníka doprovázející organizace. Snahou práce je zachytit problematiku pěstounské péče vykonávanou prarodiči tak, aby poskytla stručný a srozumitelný přehled o specifických pěstounské péče zaměřené především na prarodiče. Práce je doplněna o příklady z praxe.

ABSTRACT

The issue of foster care provided by grandparents

Key words: social work, substitute family care, foster care, foster-parent, relatives, grandparents, social worker, accompanying organization

This bachelor thesis is concentrated on the foster care provided by grandparents. This type of foster care has its own specificities, which are introduced in this thesis. It describes the historical development of foster care, the process of formation and progress and further represents the foster care provided by substitute family care given by relatives aimed at grandparents. It also characterizes the role of social worker of social and legal protection of children (OSPOD) and social worker of accompanying organization. The aim of the thesis is to present the issues of foster care provided by grandparents in a specific way which would provide a brief and comprehensive overview of the specificities of the foster care primarily focused on grandparents. The thesis is supplemented by practical examples.